

**Қазақстан Республикасы
Ішкі істер министрлігі
Төтенше жағдайлар комитеті
Көкшетау техникалық институты**

Баймаганбетов Р.С., Сакенов Р.Е.

Өртке қарсы қызмет жеке құрамының өрт-тактикалық дайындығы

Оқу құралы

Көкшетау 2018

Рецензенттер:

М.М. Әлменбаев - Қазақстан Республикасы ІІМ Төтенше жағдайлар комитетінің Көкшетау техникалық институтының өрттің алдын алу кафедрасының бастығы, техникалық ғылымдар кандидаты.

Е.К. Молдаханов – Ақмола облысы ТЖД «Өрт сөндіру және авариялық-құтқару жұмыстары» ММ бастығының орынбасары;

Қазақстан Республикасы ІІМ ТЖК Көкшетау техникалық институтының
Оқу-әдістемелік кеңесімен баспаға мақұлданды
«___»____2018 жылдың №__ хаттамасы.

Өртке қарсы қызмет жеке құрамының өрт-тактикалық дайындығы, Оқу құралы /Р.С. Баймағанбетов, Р.Е.Сакенов – Көкшетау: Қазақстан Республикасы ІІМ ТЖК Көкшетау техникалық институты

Өрт-тактикалық дайындықтың (ӨТД) негізгі мақсаты әртүрлі орталарда мүмкін өрттерді сөндіру әдістеріне, өрт сөндіру бөлімдерінің үнемі дайындығына және өртті сөндіру тәжірибесінде озық тәжірибелермен өртке қарсы қызметінің (ӨҚ) жетістіктерін қамтамасыз етудің әдістерімен оқыту және дайындау.

Бұл оқу құралы өртке қарсы қызметінің басқарушы құрамына, қызметті ұйымдастыру, дайындық және өрт сөндіру мәселелерімен айналасатын барлық мамандарға, сонымен қатар Қазақстан Республикасы ІІМ ТЖК Көкшетау техникалық институтының курсанттарына арналған.

Мазмұны

Кіріспе	4
1. Өртке қарсы қызметі жеке құрамының өрт-тактикалық дайындығын ұйымдастыру	6
1.1 Тактикалық дайындықтың әдістері мен формалары	7
1.2 Басшының сабақтарға дайындық әдістемесі	7
2. Өрт-тактикалық есеп шешу бойынша сабақтарды өткізу әдістемесі	8
2.1 Жалпы талаптар	8
2.2 Басшының сабақтарға дайындық әдістемесі	10
2.3 Сабақ өткізу тәртібі және әдісі	13
3. Өртке қарсы қызметі басқарушы құрамының өрт-тактикалық дайындығы	16
3.1 Бөлімнің шығу ауданын жедел-тактикалық үйрену	17
3.2 Бөлімнің шығу ауданының жалпы жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу.	19
3.3 Бөлімнің шығу ауданының жеке учаскелеріндегі жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу	19
3.4 Бөлімнің шығу ауданында жеке объектілердің, ғимараттар мен имараттардың жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу	20
4. Топтық жаттығулар (істік ойындар)	22
4.1 Топтық жаттығуды өткізу	24
4.2 Топтық жаттығуды талдау	25
5. Басқарушы құрамның сынақ ісі	26
6. Басқарушы құрамның жедел шеберлігін жоғарылату мектебі	28
6.1. Негізгі тапсырмалар	29
6.2 Оқу жұмысын ұйымдастыру	29
7. Өрт-тактикалық және команда-штабтық үйретулер	30
7.1 Өрт-тактикалық үйретулерді өткізудің жалпы ережелері	30
7.2 Тактикалық үйретулерді дайындау	32
7.3. Үйретулерді өткізу	34
7.4. Үйрету қорытындыларын жеткізу	36
Пайдаланған әдебиеттер тізімі	38

Кіріспе

Ғылыми және ғылыми-технологиялық прогрестің дамуы, жаңа техникалық жүйелерді жасауға, қоршаған ортада не өндірісте адамға қауіп-қатерді азайтып, жер бетінде адамзат өркениетінің артуына ықпал етеді. Оның ең басты себебі, қауіпті өндірістер, технологиялық процестер, заттар және материалдармен техносфераның қанықтыруы болып табылады. Барлық құрлықта жаһандық әскери жанжалдар болмағандықтан, елдерде адамзат ірі өндірістік апаттар, өрттер, жарылыстар, технологиялық апаттар, табиғи апаттар салдарынан үлкен шығынға ұшырайды. Статистика олардың санының үнемі ұлғаюын және олардан шығынның тұрақты өсуін көрсетеді. Олар халыққа және елдің экономикасына үлкен, кейде орны толмайтын шығындар әкеледі.

Өрт қауіпсіздігінің негізгі қағидалары:

- өрт қауіпсіздігі саласындағы адамдардың өмірі мен денсаулығын, мүлкін, ұлттық байлығын және қоршаған ортаны қорғау;
- ұйымдар мен азаматтардың қызметіндегі тәуекел дәрежесін мерзімінен бұрын анықтау, алдын алу шаралары бойынша оқыту және өрт қауіпсіздігі саласындағы алдын алу шараларын жүзеге асыру;
- өртті сөндіру, авариялық құтқару және басқа да қажетті жұмыстар жүргізу, медициналық көмек көрсету, азаматтарды әлеуметтік қорғау және зардап шеккен жұмысшылар, азаматтардың, қоршаған ортаны және шаруашылық жүргізуші субъектілердің денсаулығына және мүлкіне келтірілген зиянды өтеу міндеттемесі.

Жазатайым оқиғалардың, өрттердің, жарылыстардың, апаттардың салдарын жою үлкен материалдық, қаржы, адам ресурстарын талап етеді.

Қазіргі уақытта адамдардың өміріндегі тәуекел деңгейін арттыруға ықпал ететін техникалық жүйелер құрылуда. Көптеген ғалымдар соңғы жылдары техносферада қауіпсіздіктің деңгейін үнемі төмендететінін атап өтті.

Сондықтан, қазіргі кездегі апаттардың, жарылыстардың, өрттердің, жазатайым оқиғалардың 70-80% адамдардың кінәсінен туындайды: олардың немқұрайлылығы, біліксіздігі себеп болады. Бұл, ең бастысы, заманауи адамның қазіргі өмірге қауіп төндіретін жағдайларда психологиялық және физиологиялық тұрғыдан дайын еместігін білдіреді.

Өртке қарсы дамып келе жатқан жедел жағдайға барабар жауап беру үшін өрт сөндіру қызметінің міндеттері мен функциялары үнемі өзгеріп отырады және қазіргі уақытта ең дайындалған, техникалық жабдықталған және жылжымалы төтенше қызметі болып табылады.

Өрт ғылымының бірі өртті сөндіру барысы мен нәтижесі өрт құрылымдарына, олардың әлеуметтік-экономикалық, техникалық және тактикалық мүмкіндіктерін арақатынасына байланысты екенін мәлімдейді.

Өрттерді сөндіру - адамдар мен мүлікті құтқаруға және өрттерді жоюға бағытталған іс-шаралар.

Өрт сөндіру - өрт қауіпсіздігі жүйесінің негізгі функцияларының бірі болып табылады.

Өртті сөндіруге және өртті сөндіруге дайындық өртке қарсы қызметінің гарнизондарында тактикалық дайындықты дұрыс ұйымдастырусыз мүмкін емес. Тактикалық дайындық психологиялық дайындықпен тығыз байланысты, яғни, өртке қарсы қызмет қызметкерлерінің өрт кезіндегі жағдайларда, оның ішінде стресстік және төтенше жағдайлардағы барлық ұрыс қимылдарын жүргізуге дайындығы болып табылады.

Әртүрлі жерлерде өрттерді сөндіргенде, ӨСЖ жалпы негізде ғана емес, сондай-ақ жеке негізде нақты өрттерде үлгілерге тән әрекет етуге мәжбүр.

Қазіргі уақытта өртке қарсы қызметінің құрылымдары адамдарды заманауи құралдарымен жабдықтауға және өрт кезінде ең күрделі жағдайында міндеттерді орындауға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрін ескере отырып, өрт сөндіру және техникалық профильді аяқтағаннан кейін өрт сөндіру бөлімінің жас мамандары оқу орнында алған теориялық білімдерін іске асыруда, әсіресе оның алғашқы кезеңінде, қиындықтарға тап болады. Сондықтан әртүрлі дереккөздерде келтірілген материалды жүйелеу, сондай-ақ осы саладағы қызметкерлердің тәжірибесін жинақтау жас маманға қалыптасу кезеңінде көмектесуге бағытталған. Бұл оқу-әдістемелік нұсқаулық өртке қарсы және тактикалық дайындық бойынша материалдарды жинақтайды.

Оқу-әдістемелік нұсқаулықта авторлар өртке қарсы тактикалық жаттығулардың әртүрлі нысандарын қарастыруға тырысты, алайда, сұрақтардың толық жиынтығы жабылмаған. Бірқатар сұрақтар ішінара баяндалады, дегенмен оларды егжей-тегжейлі қарастыру қажет болуы мүмкін.

Авторлар оқу-жаттығуды, жаттығуларды және өрт сөндіруді ұйымдастырумен айналысатын өртке қарсы қызметінің барлық мамандары үшін пайдалы болады деп үміттенеді.

Нұсқаулық оқу-әдістемелік нұсқаулықта көрсетілген бағыттармен байланысты жұмысқа тағайындалатын курсанттарға көмектеседі.

1. Өртке қарсы қызметі жеке құрамының өрт-тактикалық дайындығын ұйымдастыру

Тактикалық дайындық – бұл жеке құрамның ұйымдасқан, үзіліссіз және мақсатқа, оның кәсіби мамандығын жоғарылатуға бағытталған, өртте күштер мен құралдармен басқара білуді қажет ететін процесс.

Өрт-тактикалық дайындықтың (ӨТД) негізгі мақсаты, түрлі жағдайларда пайда болатын өрттерді сөндіру әдістері мен тәсілдеріне өртке қарсы қызметінің жеке құрамын үйрету және дайындау, өрт бөлімдерін әрдайым дайындықта қолдау болып табылады.

ӨТД негізгі тапсырмалары:

- өрттерде, апаттарда және табиғи апаттарда іс-қимылдарды жүргізуге бөлімшелер мен қарауылдарды дайындау;
- экстремалды жұмыс жағдайларында жеке құрамның өзін-өзі ұстауын, шыдамдылығын, психологиялық тұрақтылығын және тактикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру;
- күндіз-түні қиын жедел жағдайларда ӨҚҚ гарнизондары мен бөлімшелерін білікті жұмыстарды өткізуге дайындау және басқа да қызметтермен әрекеттесу;
- басқарушы құрамда бағынушыларды тәрбиелеу мен үйретуді толық жетілдіру;
- ӨҚҚ гарнизондары мен жеке құрамын дайындығын өткізу және оны тәжірибеге енгізу;
- өрттерде күштер мен құралдарды басқару бойынша басқарушы құрамның практикалық дағдыларын және өрт-тактикалық білімдерін жетілдіру;
- бөлімнің шығу ауданында өртжарылыс және өте қауіпті объектілердің жедел-тактикалық ерекшеліктерін білу болып табылады.

ӨТД екі түрге бөлінеді: бөлімшелердің тактикалық дайындығына (бастапқы және келесі) және басқарушы құрамдардың тактикалық дайындығына.

Бастапқы ӨТД өрт сөндірушілермен өрт ісінің негізін білуге бағытталған. Келесі ӨТД - ӨҚҚ бөлімшелерінің дайындығын жетілдіруге бағытталған.

Тактикалық дайындықтың әрбір түрі, оқытудың өздік ұйымдастырушылық формаларына ие. Осылайша, өрт сөндірушілерді тактикалық дайындықтың ұйымдастырушылық формаларына үйрету кезінде өрттерді сөндіру тактикасының теориялық негіздерін және үйретулер мен өрттерде іс-қимылдарды практикалық түрде өткізу болып табылады.

Қорытынды: өрт-тактикалық дайындықтың негізгі мақсаты - өрттерде, апаттарда және табиғи апаттарында бөлімшелер мен қарауылдарды іс-қимылдарды өткізуге дайындау болып табылады.

1.1. Тактикалық дайындықтың әдістері мен формалары

Оқудың негізгі принциптері:

- саналылық және белсенділік;
- көрнектілік;
- жүйелілік және кезектілік;
- жеткіліктілік;
- жеке ерекшеліктерді ескеру.

Тактикалық дайындықты өткізу кезінде:

- басқарушыларды сабақтарға мұқият дайындау;
- өрт жағдайына мүмкіндігінше максималды еліктеу;
- практикалық сабақтар барысы нақты өртті сөндіру кезіндегі іс қимылдарға жақын болуы;
- сабақтарды өткізу үшін ыңғайлы жерлерді дұрыс таңдау;
- әрдайым тәртіпті бекіту қажет.

Тактикалық дайындықтың негізгі формалары:

- бөлімнің шығу ауданын жедел-тактикалық үйрену;
- өрттерді сөндіру негізін білу;
- адамдарды құтқару, өртті барлауды өткізу кезінде өрт сөндірушілердің іс-қимылдарын жүргізу;
- түрлі объектілерде өрттерді сөндіру тактикасын сабақтары;
- өрт-тактикалық есептерді шешу (ӨТЕ);
- өрттерді талдау;
- топтық жаттығулар (істік ойындар);
- өрт-тактикалық үйретулер (ӨТУ).

Үйреті әдістері – бұл, үйретуші үйренушілерге жаңа ғылымдар мен білімдерді беретін әдіс.

Тактикалық дайындық жүйесінде оларды мынадай түрде есептеуге болады:

- әңгімелеу;
- кеңес;
- түсіндіру арқылы практикалық көрсету;
- демонстрация;
- шартты өртті сөндіру бойынша практикалық жұмыстар;
- өздік жұмыс.

Бірнеше әдістер бірге қосылып өте жиі жүргізіледі.

ӨТД бойынша сабақтарды, ереже бойынша, қызмет көрсету аудандарындағы объектілерде тапсырмаларды шешу жолымен өткізу қажет.

1.2. Басшының сабақтарға дайындық әдістемесі

ӨТД негізгі формасы классты-топтық сабақтар болып табылады.

Оған жататындар:

- сабақ кестесі бойынша сабақ тақырыбымен танысу;
- ӨҚҚ гарнизондары мен бөлімдерінің жеке құрамдарын дайындау

бағдарламасы бойынша тақырып мазмұнын оқу;

- сабақ мақсатын анықтау;
- негізгі әдебиеттермен қамтамасыз ету;
- оқытудың техникалық құралдарын және көрнекі жабдықтарды дайындау;
- сабақ жоспарын анықтау, яғни сабақтарды өткізу әдісін, негізгі түйінді сұрақтарды;
- сабақтарды өткізу үшін жоспар жасау.

Класста қарауылмен сабақ өткізудің мысалдық сызбасы:

- өткен материалдар бойынша сұрақ қою;
- жаңа материалды баяндау;
- жаңа материалды бекіту;
- өздік дайындыққа тапсырма.

Жоспарды құру формасы өз бетінше, бірақ сабақтарды өткізу тәжірибесінен шыға келесі сұрақтарды бейнелеу қажет:

- сабақ тақырыбы және оның мақсатын;
- оқу уақыты және оны өткізу орнын;
- материалдық жабдықталуын;
- өткен материалдар бойынша сұрақ қою;
- баяндалуға жататын сұрақтар, және олардың мазмұны;
- сабақ және сұрақтар бойынша қорытындылар;
- материалды бекіту;
- өздік дайындыққа тапсырма.

Жоспардағы материал үш негізгі бөлімге бөлінеді: кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды. Уақыттың көбі жаңа материалмен танысуға жұмсалады. Сабақтарды өткізу дайындығының барысында негізгі назарды мысалдарды таңдауға бөлу қажет. Мысалдарды, ереже бойынша, бөлім өмірінен немесе сол гарнизонның бөлімдерінен келтіру қажет.

Объектіде басшының практикалық сабаққа дайындығы класстағы басшы сабағынан айырмашылығы бар. Басшыға жауынгерлік жұмыстар ерекшеліктерін толығымен ашу үшін сипатты объектіні таңдау және оны өрт-тактикалық қатынаста білу, ӨТЕ шешу үшін өрт-тактикалық қатынаста шешімдерді өңдеуі, объектіде ӨТЕ шешу бойынша практикалық сабақтарды өткізу үшін жоспар жасауы қажет.

2. Өрт-тактикалық есеп шешу бойынша сабақтарды өткізу әдістемесі

2.1. Жалпы тааптар

Өрт-тактикалық есептерді шешу бойынша сабақтар – бұл нақты объектілерде өртке қарсы қызмет бөлімшелері жеке құрамының жауынгерлік іс-қимылдарды енгізуді үйренудің негізгі формасы.

Тактикалық есептерді шешу кезінде, бөлімшелер мен қарауылдардың өрттерді сөндіру және адамдарды құтқару кезіндегі және тактикалық сауатты

іс-қимылдарға үйренуі жүзеге асырылады және бөлімшелер командирлері мен қарауыл басшыларының жағдайларда бөлімшелермен және қарауылдармен басқару бойынша тактикалық дайындықтары жетілдіріледі.

Өрт-тактикалық есептерді шешу кезінде жеке құрамның үйренуінің ең басты принципі: «өрттегі іс-қимылдарды жүргізу кезінде бағынушыға қажетті есептерді шешуге үйрету» болып табылады.

Негізгі тапсырмалар:

- өрт бөлімдерінің жеке құрамын түрлі жағдайлардағы өрттерде жауынгерлік іс-қимылдарды жүргізуге үйрету, қызмет есептерін шешу және өртте іс-қимылдарды жүргізуге қажетті оларда моральды-қайратты сапалықтарды және психологиялық тұрақтылықты қалыптастыру;
- өртке қарсы қызмет бөлімшелерінің дайындығын және өртті сөндіруге жұмылдырылатын гарнизонның басқа да күштері мен құралдарын тексеру болып табылады.

Сабақтарды өткізу кезінде келесі мақсаттар қойылуы мүмкін:

- өрт сөндіру басшысын ішкі әрекеттер бойынша өрт жағдайын бағалауға, оның өзгеруін болжай білуге, барлауды өткізуге, өрттегі іс-қимылдардың шешуші бағытын анықтауға, сөндірудің әдістері мен тәсілдерін, құралдарды таңдауға, аға бастық келгенге дейін жоғарылатылған шақыру бойынша күштер мен құралдарды орналастыру мен қарсы алуды және оларды басқаруға, бөлімшелердің тактикалық мүмкіндіктерін рационалды қолдануға жаттықтыру;
- өртте іс-қимылдарды жүргізуге өртке қарсы қызмет бөлімшелерін және гарнизондардың дайындығын тексеру;
- өртке қарсы қызмет гарнизонының бөлімшелері, ерікті өрт бөлімшелері, апаттық-техникалық және қаланың арнайы қызметтерінің арасындағы әрекеттестікті қолдау;
- өрт қауіпті, конструктивті және технологиялық ерекшеліктері бойынша күрделі ғимараттар мен имараттарда өртке қарсы қызметтің басқарушы құрамын өрттерді сөндіруге дайындау;
- бөлімшелер мен қарауылдардың өрттегі іс-қимылдарын ұйымдастыруда бөлімше командирлері және қарауыл бастықтарының тактикалық дайындығын, сол сияқты өрттерді сөндіру және адамдарды құтқару кезінде қажетті өрт бөлімдері жеке құрамының өрт есепті білуді жетілдіру, техника қауіпсіздігі сұрақтарын өңдеу;
- өрт техникасы және өрт-техникалық жабдықтардың жаңа түрлерінің, жаңа от сөндіргіш заттардың, өрт сөндірудің жаңа әдістері мен тәсілдерінің тактикалық мүмкіндіктерін үйрену;
- басқарушы құрамда нақты шешімдерді қабылдауды, бағынушыларға оларға тез арада жеткізуді және орындалуына жетуді тәрбиелеу;
- жеке құрамда моральды-қайратты сапалықтарды және психологиялық тұрақтылықты қалыптастыру.

Өрттегі іс-қимылдарды жүргізу кезінде, өртке қарсы қызметінің Өрттің сөндіруін ұйымдастыру ережесінің барлық талаптарын дұрыс қолдану негізінде қатардағы және басқарушы құрамның тактикалық ойлауын дамыту,

нақты өрттегі жағдаймен соқтығыса отырып, өрттерді техника санымен емес, тактикалық дайындықтың әрбір сабағының негізгі тапсырмасы болып табылатын – білгірлікпен сөндіруге үйрету.

Өрт бөлімдерінің кезекші қарауылдарымен өрт-тактикалық есептерді шешу бойынша сабақтарды өткізу сапалығы мен ұйымдастырылуына бөлімдер, өртке қарсы қызметінің отряд және гарнизон бастықтары, өрт сөндірудің кезекші қызметтері және жедел бөлімдері жауап береді.

Өрт бөлімдерінің бастықтары бағынушылардың тактикалық дайындық күйіне жауап береді.

Өрт-тактикалық есептерді шешу бойынша сабақтарды өткізу мерзімдерін қалалар мен облыстардың ӨҚҚД «ӨС және АҚЖҚ» ММ бастығы бекітеді.

2.2. Басшының сабақтарға дайындық әдістемесі

Өрт-тактикалық есептерді шешу бойынша сабақтар сапалығы оларды өткізу дайындығына байланысты.

Сабақтарға дайындалуға: басшының дайындығы, жеке құрамның дайындығы, материалды-техникалық құралдардың жабдықталуы, қауіпсіздік шараларын анықтау жатады.

Басшының сабақтарды дайындауына: тақырыпты және сабақтың оқу мақсатын түсіндіру; сабақ объектілерін таңдау және оқу; материалдық жабдықтаудың қажетті құралдарын анықтау; тактикалық ойды өңдеу; сабақ өткізудің жоспар-конспектін жасау және оны аға бастықпен бекіту; бөлімше командирлері және қарауыл бастықтарымен нұсқауды өткізу; жеке құрамның сабақтарға дайындығын ұйымдастыру жатады.

Тақырыпты түсіндіру – бұл дегеніміз оның мазмұнын ашу және тақырыптан шығатын сұрақтар маңыздылығын ұсыну. Мақсатты түсіндіре отырып, сабақты жүргізуші оқушыларда берілген тақырып бойынша барлық білімдерін әрі қарай жетілдіруі тиіс.

Сабақтардың оқу мақсаты тактикалық дайындықтың тапсырмаларымен, тақырыптың мазмұнымен, оқушылар санымен, олардың дайындық дәрежесімен және сабаққа кететін уақытпен анықталады.

Сабақ мақсатын анықтау кезінде, оқытушы келесі сабақ тапсырмаларын қоя алады: таныстыру, көрсету, үйрету, жаттықтыру және тексеру.

«Түсіндіру және тексеру» тақырыптарды өңдеу кезінде, сол сияқты объектіні жедел-тактикалық қатынаста оқу кезінде қойылады; «үйрету» — оқушыларда белгілі бір дағдыларды өңдеу кезінде қажет; «жаттықтыру» - алдыңғы сабақтарда алынған білімдерді тексеру, жедел жоспарлар мен өрт сөндіру кәртішкелерін, аудандық күштер мен құралдарды жұмылдыру жоспарлары кезінде керек; «тексеру» - түрлі тағайындаулы халық шаруашылық объектілерінде кезекші қарауылдардың жауынгерлік дайындығын тексеру кезінде қойылады.

Жағдайды және жеке құрамның дайындық дәрежесін ескеріп, көрсетілген мақсаттар бірігуі мүмкін. Бұл жағдайда тапсарма бірігіп шешіледі.

Содан кейін алдағы дайындық үшін, әдебиеттер мен әдістемелерді, өртке қарсы қызмет органдарының Өрттерді сөндіруді ұйымдастыру қағидаларына сәйкес келуші баптарды, ұсынылған әдебиеттерді, өрттердің сипаттамаларын, бұрықтарды және басқа да құжаттарды алу қажет.

Практикалық сабаққа дайындалу кезінде оқытушының мамандығында ең қажеттісі сабақ объектісін таңдау және оқу болып табылады.

Объектіні таңдау кезінде басшы келесіні ескеруі тиіс: өндірістің өрт қауіптілігін, өрттің мүмкін пайда болу орнын; оттың таралу жолдары мен жылдамдығын анықтауды; түтіндену аймағын, адамдар өміріне қауіптілік мүмкінділігін, қондырғылардың, жабдықтардың жарылысын, конструкциялардың бұзылу мүмкіндігін, резервуарлардан сұйықтықтардың қайнауы мен лақтырылуын, газдануды және берілген объектіде өртпен жүретін басқа да құбылыстарды. Бұны бағалай отырып, басшы бағынушылардың жауынгерлік іс-қимылдарын ойша болжамдауға міндетті.

Объектіні таңдап болғаннан кейін, басшы оның жетекшілерімен сабақтарды өткізу мерзімдеріне, бөлімшелер санын жұмылдыру қажеттілігіне, нақты жағдайларға жақындатылған іс-қимылдарды жүзеге асыруға жататын сұрақтарды келістіруі және оларды жедел-тактикалық қатынаста білуі тиіс. Объектіде ол анықтауы тиіс:

- өрт орнын және бөлімшелердің келу сәтінде оның жағдайын;
- өрт сөндірудің стационарлы және алғашқы құралдарын қолдану мүмкінділігін;
- өрт сөндіру басшысымен басқарыла алатын өртке қарсы сумен жабдықтау көздерін;
- күштер мен құралдарды орналастыруды, қосымша көмекті шақыру қажеттілігін;
- төгілген судан заттарды қорғау және көшіру бойынша жұмыстарды, құтқару жұмыстарының тізімін;
- конструкцияларды ашу және бұзу орындары мен тәсілдерін;
- енгізілетін құралдарды ескере отырып өрттің алдағы даму барысын;
- техника қауіпсіздігін қамтамасыз ететін шараларды;
- еліктеу құралдары мен әдістерін және т.б.

Басшының практикалық сабаққа дайындығында ең жауапты кезең – сабақтың тактикалық ойы болып табылады, ол оларды қиын жағдайды туғызуды, өрттің даму ерекшеліктерін дұрыс бейнеллеуді және оны сөндіруді процессінде қазіргі мазмұнды қамтамасыз етуі тиіс.

Тактикалық ойды өңдеу – бұл дегеніміз: берілгендерді түсіндіру, оқушылар қимылдары үшін жағдайды анықтау, шартты өртті сөндіру үшін күштер мен құралдарды есептеу, өртті сөндіру және оларды орналастыру тәртібі бойынша бөлімшелер іс-қимылдарының әдістері мен тәсілдерін анықтау.

Тактикалық ойды өңдеу үшін берлігендерге: өрттің мүмкін пайда болу орнын, оттың таралу сипатын, өрттің бос дамуының ұзақтылығын, адамдардың бар болуы мен олардың өмірі үшін қауіптілікті, өрт өлшемін (аудан және периметрді), сабақта жұмылдырылатын күштер мен құралдардың саны және мөлшерін анықтау жатады.

Өрттің мүмкін пайда болу орны екі талаптың негізінде түсіндіріледі: объектінің берілген орнында өрттің нақты пайда болуы мүмкінділігі және бөлімшелердің жауынгерлік іс-қимылдарын орындау үшін ең ауқымды қиындықтарды құру.

Тактикалық ой, мазмұны бойынша сабаққа жұмылдырылатын бөлімшелер мен құрылымдардың тактикалық мүмкіндіктерінен асып кетуі мүмкін. Бұл жағдайда өрт-тактикалық есепті шешуге қатысатын барлық күштерді қолданып болғаннан кейін, басшы өртке қарсы қызметінің қосымша күштері мен құралдарын шақыртуды жариялай алады, ал ӨСБ есептерді класста шешкендей жүргізе алады.

Тактикалық ой сабақтарда қиын жағдайды туғызуды, өрттің даму ерекшеліктерін дұрыс бейнеллеуді және оны сөндіруді процессінде қазіргі мазмұнды қамтамасыз етуі тиіс.

Сабақ басшысы шартты өртте өртке қарсы қызмет бөлімшелерінің келу сәтіндегі, күштер мен құралдарды енгізу сәтінде және өртті тоқтату мен жою сәтіндегі жағдайды анықтайды. Егер өрт-тактикалық есепті шешу үшін бір қарауылдан көп күштер мен құралдар жұмылдырылса, онда бұл күштер мен құралдардың келуі кезіндегі жағдайды анықтайды.

Күштер мен құралдарды есептеу от сөндіргіш заттарды таңдаумен және құтқару, көшіру, конструкцияларды ашу және бұзу бойынша жұмыстар орындаумен жүзеге асырылады.

Дайындық жұмысының негізінде басшы жоспар-конспектті жасауға кіріседі.

Конспект формасы тақырып сипатына және оқу сұрақтарына байланысты әр түрлі болуы мүмкін. Тәжірибелік сабақтарда жоспар-конспектіге ұсынылатын негізгі талаптар болып табылады: ықшамдық, айқындық және нақтылық.

Жоспар-конспектінің бірінші бөлімінде:

- сабақ тақырыбы;
- оқу мақсаты;
- сабақты өткізу орны мен уақыты;
- өткізу әдісі;
- бөлімшелер құрамы және материалды-техникалық жабдықталуы;
- объектінің жедел-тактикалық сипаттамасы;
- тактикалық ой және күштер мен құралдарды есептеу;
- сабақ өткізу жоспары баяндалады.

Жоспар-конспектінің екінші бөлімінде сабақ мазмұны және сызбаға күштер мен құралдарды орналастырып ӨТЕ шешу барысы қарастырылады.

Сабақ мазмұнын (күтілетін шешімдер және өрт сөндіру басшысының іс-қимылдарын) мына форма бойынша баяндауға ұсынылады:

Жедел уақыт	Өрттің жағдайы	Күтілетін қимылдар, өрт сөндіру басшысының бұйрықтары	Әдістемелік нұсқаулар
1	2	3	4

2 графаға тактикалық есепті шешуде принципиалдық мағынасы бар және басқарушы құрамның тактикалық ойлауын дамытуға бағытталған жағдай элементтері кіреді.

Өрт жағдайының элементтер санын және олардың сипаттамаларын, олармен тақырыптың негізгі сұрақтарын бейнелей отырып, уақытты ескерумен анықтау қажет, яғни есепті шешу барысында, мысалы:

ішкі әрекеттері бойынша өрттің жағдайы туралы; қарауылдың келу сәтіндегі жағдай туралы; өрттің толық жағдайы;

өртті сөндіру барысында жағдайдың өзгеруі туралы; қалалық арнайы қызметтердің келуі туралы; заттарды көшіру және құтқару жұмыстарын өткізу туралы, сонымен қоса ГТҚҚ буындарын қолданумен; өртті тоқтату және жою туралы.

Әрбір элемент нақты, қысқа құрылады, атқарушыға дұрыс шешім қабылдауға көмегін тигізетіндей белгілі бір мағынаға ие болуы тиіс.

Дайын шешімдері бар қосымша енгізулерді беруге болмайды (от қайда таралды, неге қауіп төндіреді, жану ауданы қандай және т.б.).

Сабақ жетекшісі өзі жасаған конспектін міндетті түрде өзі тексеруі тиіс, яғни өзін ӨСБ ролінде қоюы және сабақ барысында барлық енгізулерді шешуі тиіс.

Жоспар-конспект сабақ жетекшісімен жазылады және жоғары тұрған бастықпен бекітіледі. Жоспар-конспектіге күштер мен құралдарды орналастыру сызбасы қосылады.

Сабақ сапалығы олардың материалды-техникалық қамтамасыз етілуіне байланысты. Сабақ жетекшісі өрт техникасының, еліктеу құралдарының дайындығын, қажетті басқару құралдарымен, жеке қорғану құралдарымен қамтамасыз ету сұрақтарын шешуге міндетті.

Қарауыл бастықтары мен бөлімше командирлерінің нұсқама мазмұны, жеке құрамның сабаққа дайындығы ӨТЕ шешу бойынша сабақ түрінен шыға (жаттықтыру, тексеру, көрсетпелі) әрбір нақты жағдайда анықталады.

2.3 Сабақ өткізу тәртібі және әдісі

Объектілерде өрт-тактикалық есептерді шешу сабақтары келесі тәртіпте өткізіледі.

Егер практикалық сабақтың алдында қарауылдың жеке құрамымен берілген тақырып бойынша теориялық сабақтар өткізілмесе, онда сабақ жетекшісі әңгімелеу әдісімен 15-20 мин аралығында берілген объектілерде өрттерді сөндіру және даму ерекшеліктерін жалпы түрде түсіндіреді. Содан

кейін дабылды хабарлайды және қарауылмен бірге объектіге шығады. Егер практикалық сабақтың алдында сабақ сыныпта өткізілген болса, онда сабақ дабылды хабарлаумен бекітілген уақытта басталады және қарауыл сабақты өткізу орнына шығады. Объектіге келісімен, біріншіден қарауылдың барлық жеке құрамымен объектінің (ғимараттың, имараттың) жедел-тактикалық сипаттамасы оқытылады, ал содан кейін өрт-тактикалық есеп шешіледі. Егер қарауылдың жеке құрамы берілген объектінің жедел-тактикалық сипаттамасымен таныс болса, онда сабақ жетекшісі тез арада есепті шешуге кіріседі, ал оны шешіп болғаннан кейін соңғы уақыттарда өткен өзгерулерді жеке құраммен талдайды.

Қарауылдың жауынгерлік дайындығын тексеру кезіндегі сабақтар, өрт-тактикалық есептерді шешуден басталады. Өрт туралы хабар және қарауылдың шақыртылуы нақты жағдайлардағыдай жүзеге асырылады, ол туралы тек КҚЖБО және объектінің сәйкес келуші лауазымды тұлғалары ескертіледі.

Есепті шешу алдында сабақ жетекшісі өзі немесе алдын ала дайындалған тұлғаның көмегімен шартты өрт жағдайын еліктейді, ал егер бұл мүмкіндіксіз болса, онда ол оның ауызша сипаттамасын дайындайды және есепті шешуге кіріседі. Өрт жағдайының жан-жақты еліктеуі кезінде сабақ жетекшісі ӨСБ тек еліктеу құралдарымен түсіндірілмейтін қасиеттерді ғана түсіндіреді (айғай, иіс, температуралық өзгерулер, түтін түсі, конструкциялар күйі және т.с.с.). Егер өрт жағдайын еліктеуді өткізу мүмкін емес болса, онда сабақ жетекшісі оны ӨСБ және барлық қатысушыларға ауызша, көтеріңкі дауыспен түсіндіреді. Сабақ жетекшісімен хабарланатын жағдай ӨСБ үшін дайын шешімдермен ашылмауы тиіс.

Сабақ жетекшісі оны өткізу барысында барлауды дұрыс өткізу сапалығын, шартты өртті дұрыс бағалауды және жауынгерлік іс-қимылдардың шешуші бағытының дұрыс анықталуын, күштер мен құралдарды тиімді қолдану жолдарын, бұйрықтардың нақты әрі дұрыс берілуін, сол сияқты бөлімшелер, қызмет көрсетуші тұлғалар және ведомствалық өрт сөндірушілер арасындағы қарым-қатынасты тексеруі, өрттің дамуына және бөлімшелердің іс-қимылдарына әсер етін факторлардың жан-жақты және терең анализдерін жүзеге асыруы, жеке құрамнан Жауынгерлік жарғысының барлық талаптарын орындалуын талап етуі тиіс.

Сабақ жетекшісі қосымша енгізулерді беруі тиіс, егер:

- есепті шешуші дұрыс емес шешімді қабылдаса;
- өртті тоқтату үшін қосымша күштер мен құралдарды жұмылдыру талап етілгенде ӨСБД оларды сұрамаса;
- қанат жаюдың аяғында оттың бір немесе бірнеше бағыттарда таралуында күштер мен құралдар болмайды, егер олар жеткіліксіз немесе олардың жұмысы аз тиімді болса (суды «түтін бойынша» беру, шашыратқыштардың жеткіліксіз диаметрлері, талшықты заттарды сөндіру кезінде оқпан-шашыратқыштардың болмауы және т.с.с.).

Жағдай ӨСБ мен жеке құрамға жіберілген қателіктерді көрсету және өртті табысты сөндіруге дұрыс шешімдерді қабылдау үшін түсіндіріледі.

Егер ӨСБ техника қауіпсіздігін бұзатын және өндірістік санитарияға, өндірістің технологиялық процессіне немесе басқа да қауіпті жағдайларға әсер ететін шешімдерді қабылдаса, сабақ жетекшісі тез арада дұрыс шешімді қабылдауға бағытталған жағдайды түсіндіруге міндетті. Егер ӨСБ осыдан кейін де өз шешімін өзгертпесе, сабақ жетекшісі сабақ барысын тоқтатып, қателіктерді түсіндіруге міндетті, ал содан кейін сабақ қайтадан жалғасады.

Сабақ барысында еліктеу құралдарын ауыстыру жолымен шартты өрт жағдайын өзгерту ұсынылады. Оқпандарды позицияларға берумен, мысалы, осы учаскеде отты еліктейтін жалауларды алу немесе оттың басқа таралу бағытында санын ұлғайту қажет.

Нақты өрт жағдайларында түтіндену, улы газдар мен булар болатын ғимараттар мен бөлмелерде есептерді шешу кезінде жеке құрам оқшаулағыш противогаздарды қолдануы тиіс, ал радтоактивты және қатты әсер етуші улы заттар бар болғанда – арнайы қорғау құралдары пайдаланылады.

Сабақ өткізу кезеңінде әрдайым КҚЖБО (ББП) байланысты қолдау қажет.

Егер ӨСБ барлауды толық өткізсе, жағдайды дұрыс бағаласа және шешуші бағытты анықтаса, күштер мен құралдарды тиімді пайдаланса, ал жеке құрам тапсырманы тез және тактикалық сауатты орындаса, сабақ аяқталады.

«Тоқтату» командасы бойынша жеке құрам өрт-техникалық жабдықтарды жинап, өртке шығуға дайын болулары тиіс. Бөлімшелерді жауынгерлік дайындыққа келтіру бойынша жеке құрамның жұмыс тездігі іс-қимылдар элементі ретінде сабақ жетекшісімен бағаланады және қорытындыда ескеріледі.

Сабақ аяқталғаннан кейін оның талдануы өткізіледі және үйретушілерге, бөлімшелерге, қарауылдарға баға қойылады.

Сабақ жетекшісі тактикалық ой маңыздылығын, сабақ мақсаты мен тапсырмаларын баяндайды, содан кейін бөлімше командирлері өрт сөндіру басшысынан алған бұйрықтар кезіндегі өздерінің іс-қимылдарын баяндайды, бөлімшелер жеке құрамының жұмысын сипаттайды.

Содан соң ӨСБ қойылған тапсырманы орындау барысы, қарауылдың жеке құрам жұмысының оң және теріс жақтары туралы баяндайды.

Қорытындыда сабақ жетекшісі сабақты жалпы қорытындылайды. Ол қойылған тапсырманың орындалуы туралы айтады, жіберілген қателіктерді түсіндіреді, жұмыстың оң жақтарын атайды. Қарауылдың тактикалық дайындығында жетіспеушіліктерді жою бойынша нақты іс-шараларды көрсетеді.

Сабақтың жалпы қорытындысынан кейін, жетекші барлық жеке құрамнан бөлек қарауыл бастығының алдында бөлімше командирлерінің іс-қимылдарын толығымен талдайды. Командирлердің көрсетілген іс-қимылдарын бөлімде талдауға болады.

3. Өртке қарсы қызметі басқарушы құрамының өрт-тактикалық дайындығы.

Шаруашылық объектілерінде өрттермен табысты күрес - құралдарды, сөндіру тәсілдері мен әдістерін, және өрт бөлімшелерімен басқаруды ұйымдастыруды толық жетілдірумен тығыз байланысқан.

Басқарушы құрам жедел-қызметтік әрекеттің барлық сұрақтарында өртке қарсы қызметінің ұйымдастырушы буыны болып табылады. Ол өрт сөндіру басшысы (ӨСБ) ретінде өрттерді сөндіру тактикасы және ұйымдастыру бойынша шешімдерді қабылдайды. Тек жоғары тактикалық білімділік, оған өртте жауынгерлік іс-қимылдардың шешуші бағытын тез және дұрыс анықтауға, бұл бағытта қажетті күштер мен құралдарды уақытында енгізуге және жұмылдыруға мүмкіндік береді. Сондықтан да басқарушы құрамның дайындығы, оның арнайы білімдері, өртте іс-қимылдарды басқара білуі өрттермен күрес бойынша тапсырмаларды шешу кезінде маңызды рольді атқарады.

Оларды табысты орындаудың ең негізгі түрі, өртке қарсы қызметі басқарушы құрамының тактикалық дайындығының жоғары деңгейі болып табылады.

Қызметтік дайындық жүйесінде өртке қарсы қызметі басқарушы құрамының тактикалық дайындығы маңызды орынды алады.

Тактикалық дайындықтың тапсырмалары:

- өртте табысты іс-қимылдарды жүргізуге қажетті басқарушы құрамның жоғары моральды және кәсіби сапалықтарын, психологиялық тұрақтылығын қалыптастыру және қызмет тапсырмаларын орындау;
- өртке қарсы қызмет гарнизондарының және бөлімдерінің жеке құрамын дайындықтың жаңа әдістері мен тәсілдеріне үйрету, елдімекендерде және шаруашылық объектілерде өрт сөндіруді ұйымдастыру;
- өрт техникасымен, құралдар және жабдықтармен жұмыс істеудің жаңа әдістері мен тәсілдерін өңдеу, түрлі тағайындаулы объектілерде жаңа сөндіру құралдары мен әдістерін игеру, өрт сөндіру тәжірибесіне ғылым мен техниканың жаңартылған жетістіктерін енгізу.

Басқарушы құрамның тактикалық дайындығында өртті сөндіру кезінде өтетін құбылыстарды сараптамадай алатын білімді мамандарды дайындау, өртте болатын жағдайды дұрыс бағалау, өртте іс-қимылдардың шешуші бағытын дұрыс анықтау, өрттерді сөндіру бойынша нақты және түсіндірілген шешімдерді қабылдауға үйрету, күштер мен құралдарды уақытында жұмылдыру және олардың тактикалық мүмкіндіктерін максималды қолдана отырып, оларды іс-қимылдардың шешуші бағытында дұрыс енгізу, өртті, апаттарды тоқтату кезінде күштер мен құралдармен басқара білу мақсаты бар.

Аға және орта басқарушы құрамның тактикалық дайындық негіздері өрт ісінің мамандарын дайындауды жүзеге асыратын орта және жоғары оқу орындарында салынған, және практикалық әрекетте, қызметтік дайындықта, мамандықты жоғарылату курстарында, жедел шеберлік мектептерінде, оқу

жиналыстарында және семинарларда жетілдіріледі. Бұл дайындық өрт ісінің көптеген мамандарынан жиналған бай тәжірибемен, сол сияқты халықшаруашылығының түрлі объектілерінде өрттерді сөндіру ерекшелігімен құрылады.

3.1 Бөлімнің шығу ауданын жедел-тактикалық үйрену

Өрттерді сөндіру табыстылығы басқарушы құрамның бөлімнің шығу ауданының жедел-тактикалық ерекшеліктерін, жеке объектілерді, ғимараттар мен имараттарды білуіне байланысты.

Шығу ауданының жедел-тактикалық сипаттамасы – бұл өрттің пайда болуына, дамуына және сөндіруіне әсер ететін, сол сияқты оның мүмкін масштабтарын анықтайтын жағдайлар жиынтығы.

Бөлімнің шығу ауданы, жедел қатынаста өрт бөлімімен қызмет көрсетілетін құрылыстар мен имараттардың барлық аумағымен түсіндіріледі.

Жеке объектілерді, ғимараттар мен имараттарды, бөлімнің шығу ауданын жедел-тактикалық үйрену – тактикалық дайындықтың ең негізгі түрі болып табылады және арнайы білімдерді алу негізінде нақты жағдайларда мүмкін өрттерді сөндіру бойынша іс-қимылдардың басқарылуын қамтамасыз ететін басқарушы құрамның тактикалық ойлауын дамыту мақсатында өткізіледі.

Шығу ауданын жедел - тактикалық қатынаста үйренуге кіретіндер:

- шығу ауданының жалпы ерекшеліктерін игеру;
- шығу ауданының жеке учаскелерін игеру;
- жеке объектілерді, ғимараттар мен имараттарды игеру.

Шығу ауданын жедел-тактикалық үйрену бойынша сабақтар:

- өрт бөлімдерінің басқарушы құрамымен - өрт бөлімдерінің бастықтарымен немесе олардың орынбасарларымен;
- гарнизондарда өрттерді сөндіру сұрақтарымен айналысатын басқарушы құрамдармен – гарнизон бастықтарымен немесе олардың орынбасарларымен өткізіледі;
- өрт қатынасындағы өте қауіпті объектілерде «ӨС және АҚЖҚ» ММ басқарушы құрамымен - өрт сөндіру тәжірибесі бар және берілген объектіні білетін басқарушы құрам тұлғаларымен.

Жеке объектілердің, ғимараттар мен имараттардың, шығу ауданының жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйрену, өз бетінше немесе басқарушы құрамның топтық құрамында өткізіледі.

Шақырудың жоғарылатылған нөмірі қарастырылған гарнизондарда, сонымен қатар шығу ауданының шекарасынан тыс орналасқан объектілер, ғимараттар мен имараттарды жедел-тактикалық қатынаста үйренуді гарнизон немесе өртке қарсы қызмет жасағының бастығықтары ұйымдастырады. Бұл сабақтарға, жоғарылатылған шақыру нөмірі бойынша өртті сөндіруге шығатын өрт бөлімдерінің барлық басқарушы құрамдары жұмылдырылады.

Қажеттілік кезінде бөлімнің шығу ауданын жедел-тактикалық қатынаста үйрену, ведомствалық өрт командаларының басқарушы құрамдарымен өткізіледі.

Шығу ауданын, оның жеке учаскелері мен объектілерін жедел-тактикалық үйрену бойынша сабақтар өртке қарсы қызметінің бөлімдерінде, жасағында және гарнизондарында жауынгерлік дайындықтың жоспар-кестесімен, пәндер бойынша уақытты бөлу жылдық жоспарларымен, басқарушы құрамның қызмет дайындығының тақырыптық жоспарларымен және сабақ кестелерімен жоспарланады.

Топтық сабақтар толығымен сол жерде немесе сыныпта өткізілуі мүмкін. Топтық сабақтарда болмаған тұлғалар, бөлімнің шығу ауданын өз беттерінше оқиды және тікелей басшыға сынақтар тапсырады.

Бөлімге қайтадан келген басқарушы құрам бір ай ішінде үйренуге міндетті:

- бөлімнің шығу ауданының жедел-тактикалық ерекшеліктерін (объектілі бөлімдердің басқарушы құрамы өндірістегі технологиялық процесстің өрт қауіптілігін және қорғалатын объектінің барлық ғимараттар мен имараттарының жедел-тактикалық ерекшеліктерін, өртке қарсы сумен жабдықтауды оқиды);
- бөлімнің жабдықталуында орналасқан өрт техникасының тактико-техникалық берілгендерін және өртті тоқтату кезіндегі оларды пайдалану тәртібін меңгеруге;
- объектіде, гарнизонда, бөлімнің шығу ауданында өрттерді сөндіру ерекшеліктерін анықтайтын басқарушы құжаттарды игеруге.

Басқарушы құрам шығу ауданының жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйреніп болғаннан кейін, бөлім бастығы немесе оның орынбасарларымен бірге кем дегенде үш кезекшілікте болуы тиіс.

Арнайы дайындықтан кейін, басқарушы құрам басқарма бастығының бұйрығымен тағайындалған, гарнизонның жедел құрамынан тұратын комиссия басшысы ретінде өртке шығу құқығын беретін сынақтарды тапсыруы тиіс. Республикалық, облыстық орталықтарда комиссия құрамына өрт сөндірудің кезекші қызметінің және жедел бөлімнің қызметкерлері кіреді.

Комиссияның хаттамасы негізінде өрттерге өз бетімен шығу, гарнизон бойынша бұйрықпен бекітіледі.

ӨСБ ретінде өрттерге өз бетінше шығуға жіберілген басқарушы құрам, басқарушы құжаттарды, өрт техникасын, шығу ауданындағы аса күрделі жарылыс қауіпті ғимараттардың жедел-тактикалық міндеттерін, өрт сөндіруді ұйымдастырудың негізгі талаптарын, өртте күш пен құралдарды басқара білуі бойынша екі жылда бір реттен кем емес, комиссияға сынақ тапсыруы тиіс.

Өртке қарсы қызметінің гарнизондарында сынақтарды қабылдау тәртібін басқарма бастығы бекітеді.

Сынақтарда нашар білімдерді көрсеткен тұлғалардың лауазымдарға сәйкес келуін «ӨС және АҚЖҚ» ММ бастығы анықтайды.

3.2 Бөлімнің шығу ауданының жалпы жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу.

Бөлімнің шығу ауданының жалпы жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу, ауданның құрылыс сипаты және жоспарлануы, көлік магистральдерін, көшелер мен өтпелерді, өрт қауіпті объектілердің орналасуы туралы, өртке қарсы сумен жабдықталу сипаттамасы және жүйесі туралы, шақыру орнына қысқа бару жолдарын анықтау туралы қажетті білімдерді, басқарушы құраммен меңгеру мақсатында өткізіледі.

Шығу ауданын жедел-тактикалық қатынаста үйрену үшін ең негізгі мілеметтер көздері: шығу ауданының жоспары, өрт сөндіру кәртішкелері мен жоспарлары және басқа да құжаттар болып табылады.

Бөлімнің шығу ауданының жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйрену бойынша сабақтарды қала, аудан жоспарымен, шығу ауданы туралы жалпы мәліметтермен басқарушы құрамдарды таныстыруынан бастау қажет. Шығу ауданын практикалық түрде үйрену, арнайы жасалған маршрут бойынша өткізуге ұсынылады.

Бөлімнің шығу ауданының жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйрену бойынша топтық сабақтар уақытында, сабақ жетекшісі алдын-ала жасалған жоспар бойынша басқарушы құрамен бірге мүмкін өрттерді сөндіруді ұйымдастыру, өрт автокөліктерін су көздеріне орналастыру, су көздері алыс қашықтықтарда болған кезде есептелген су мөлшерін берудің тиімді нұсқалары бойынша, сол сияқты кестелерді, суреттерді және экспанометрді қолдану көмегімен бөлек тактикалық тапсырмаларды шешеді. Жеке объектілердің орналасуы, оларға қысқа бару жолдары, аудан және объектілердің жеке учаскелерінің сумен жабдықталуы туралы сұрақтарды қоя отырып, ауданның жедел-тактикалық ерекшеліктері туралы алынған білімдерді тексереді.

3.3 Бөлімнің шығу ауданының жеке учаскелеріндегі жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу.

Шығу ауданың толығымен және тереңірек меңгеру үшін, бөлім бастығы бөлек сипатты объектілерді, сумен жеткіліксіз қамтамасыз етілген шығу ауданының учаскелерін белгілейді және олардың әрқайсысын оқу үшін тәртіп пен уақытты анықтайды.

Шығу ауданының жеке объектілерінің, учаскелерінің жедел-тактикалық мүмкіндіктерін үйрену – бұл учаскелердің сипатты ерекшеліктерімен толығымен танысу, мүмкін өрттерді сөндіру бойынша дағдыларды өңдеу және бұл учаскенің нақты жағдайларында тылдың жұмысымен танысу мақсатында өткізіледі.

Жеке объектілер мен учаскелердің жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйрену, бөлімнің шығу ауданының жалпы жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйренуде тәрізді болады, сабақ жетекшісі мүмкін өрттерді сөндіру, оларды тоқтату үшін күштер мен құралдарды есептеу бойынша, суды қотару және

оны өрт орнына жеткізу бойынша тактикалық тапсырмалардың шешілуін ұйымдастырады.

3.4. Бөлімнің шығу ауданында жеке объектілердің, ғимараттар мен имараттардың жедел-тактикалық ерекшеліктерін оқу

Объектілерді, ғимараттар мен имараттарды жедел-тактикалық қатынаста оқу – олардың ерекшеліктерімен толығымен танысу, сол сияқты нақты жағдайларда өрт сөндіруді ұйымдастыру және тактикасы сұрақтары бойынша басқарушы құрамдарда тәжірибелік дағдыларды өңдеу мақсатында өткізеді.

Бірінші кезекте, жоғарылатылған шақырту нөмірлері бойынша шығу қарастырылған және өрт сөндіру кәртішкелері мен жоспарлары жасалынатын өрт қауіпті объектілер қарастырылады.

Объектілерді жедел-тактикалық қатынаста үйрену сабақтарын, ереже бойынша, топ құрамында келесі тәртіппен өткізеді:

объектінің өртке қарсы күйі туралы жалпы берілгендерді оқу;

ғимараттар мен имараттардың конструктивты және көлемді-жоспарлы ерекшеліктерін, жеке цехтердің өрт қауіптілігін игеру.

Объектіні, ғимарат немесе имаратты оқу барысында, өртті сөндіру бойынша тактикалық есептер мен жаттығулар өрт бөлімшелерін шақыртусыз шешіледі.

Объектілер туралы жалпы берілгендермен танысу, объектіге шығар алдында класста немесе объект аумағында өткізілуі мүмкін. Сызбалар, карталар немесе жоспарлар бойынша объектінің орналасуы және оған бару жолдары, құрылыс сипаты, жолдар, өтпелер, су көздерінің орналасуы оқылады. Сөндірудің стационарлы қондырғылары, өрт туралы автоматты хабарлау құралдары, өндірістің технологиялық процесінің өрт қауіптілігі, тұрғын, жартылай фабрикаттар, дайын өнімдер сипаттамасы, байланыс құралдарының бар болуы және мінездемесі, жергілікті өртке қарсы қызмет қалпы, объектіде болған өрттер саны, олардың ерекшеліктері, даму және сөндіру сипаты, Өрттерді сөндіруді ұйымдастыру қағидаларының негізгі талаптары және осы сияқты объектілерде өрттерді сөндіру бойынша мәліметтердің бар болуы тәрізді сұрақтар қарастырылады.

Объектінің аумағын және жоспарлануын оқу сол жерде өткізіледі және қарастырылуға келесі сұрақтар жатады: объектінің ішкі шекаралары; объектіге жататын учаскелердің, көшелердің, жер рельефінің жедел-тактикалық ерекшеліктері; жеңдік желілерді өткізу және өрт орнына жабдықтарды жеткізу жағдайларында бөгеттерді игеру мүмкіндігі; объект аумағындағы өртке қарсы сумен жабдықтаудың түрі, сипаттамасы және тактикалық мүмкіндіктері, өрт гидранттарының, су көздерінің және басқа да сумен қамтамасыз ету көздерінің орналасуы, су құбыры жүйесінде қысымды жоғарылату әдістері және өрттік су қоймаларын толтыру, су көздеріне өрт автокөліктерін орналастыру орындары, ғимараттарға жеңдік желілерді өткізу әдістері мен жолдары, өрт жағдайына суды қотару арқылы беру қажеттілігі немесе оны автоцистерналармен жеткізу; объект аумағындағы жеке

ғимараттардың имараттардың, қондырғылардың орналасуы және тағайындалуы, олардың сыртқы сипаттамасы (биіктігі, стационарлы өрт сатыларының бар болуы, шатыр түрі және күйі және т.б.), өрт кезінде оттың бір ғимараттан екіншіге таралу қауіптілігінің бар болуы, ғимараттарды оттан қорғау әдістері; газ бен мұнай өнімдерін және басқа да өрт-және жарылыс қауіпті заттарды тасымалдайтын технологиялық коммуникациялар тораптары, қауіпті жағдайлар пайда болған кезде оларды ағыту тәртібі.

Жалпы сұрақтарды игеріп болғаннан кейін, жеке ғимараттар мен имараттар, өрт қауіпті учаскелер және цезтер оқылады.

Ғимараттардың, имараттардың, қондырғылардың сипаттамаларын оқуды өндірістің технологиялық процесс ағымдылығы бойынша өткізу қажет. Егер кесте бойынша бөлінген уақыт объектіні толық көлемде оқуға мүмкіндік бермесе, онда ол бірнеше сабақтарда жеке-жеке оқылады. Мұндай қажеттілік болмаған кезде, топтық әдіспен жедел-тактикалық қатынастағы ең қауіпті және ең негізгі ғимараттар мен имараттар оқылады.

Объектіні, ғимаратты немесе имаратты жедел-тактикалық қатынаста оқу кезінде, сабақ жетекшісі жоспар-конспектіде тактикалық тапсырма-эпизодтарды (күштер мен құралдарды шақыртпай) шешуді қарастырады. Бұл жағдайда, оның сыртқы әрекеттері бойынша өрттегі жағдайды дұрыс бағалануын, бөлімшелердің жауынгерлік іс-қимылдарының шешуші бағытын анықтауды, сөндіру үшін күштер мен құралдардың қажетті мөлшерін анықтауды, базалық қанат жаюға шешім қабылдауды (өрт автокөліктерін орналастыру, жеңдік желілерді өткізу жолдары мен тәсілдерін анықтау), учаскелерді ұйымдастыруды және т.с.с. өңдейді.

Жеке үйрену кезінде оқушының өзі, мүмкін өрттегі жағдайды, тактикалық іс-қимылдардың мазмұнын анықтап және бағалап, өзін өрт сөндіру басшысы ретінде қоя отырып ойша елестетуі тиіс.

Есептер келесі тәртіпте шешіледі: жетекші алдын-ала белгіленген учаскеде басқарушы құрамға өрт эпизодының бір бөлігін ғана хабарлайды. Хабарланған жағдай бойынша, сабаққа қатысушылар өртті сөндіруге шешімдерді дайындайды, содан кейін сабақ жетекшісі 2-3 адамның шешімдерін тыңдайды, ең дұрыс шешімді белгілеп, келесі оқу сұрақтарын талдауға көшеді.

Тактикалық есептерді шешу барысында, суды қотаруға немесе автоцистерналармен беру үшін өрт автокөліктерінің қажетті саны, су көздерінен өрт автокөліктерінің жұмыс уақыты жобалап есептеледі; өрт сөндіру басшысы, учаскелер мен тыл, от сөндіргіш заттардың қажетті мөлшерінің арасында радио- және құбыр байланысының мүмкін сызбалары анықталады.

Отряд, бөлім бастығы жылына бір реттен кем емес бөлімнің басқарушы құрамдарынан бұл кезеңде өздігінен оқу үшін жоспарланған цехтер мен қондырғылардың жедел-тактикалық ерекшеліктерін білу бойынша сынақтар қабылдайды.

Бөлім бастығымен немесе оның орынбасарларымен қорғалатын объектілердің жедел-тактикалық ерекшеліктерін білуді, объектіні кезекті өрт-

техникалық зерттеу кезінде МӨБ және «ӨС және АҚЖҚ» ММ өкілі тексереді.

4. Топтық жаттығулар (істік ойындар)

Топтық жаттығулар немесе істік ойындар — өртке қарсы қызметі басқарушы құрамының тактикалық дайындығының ең белсенді формасы. Олар үйренушілерге күштер мен құралдарын басқару дағдалыраны, үздіксіз өзгеретін өрт жағдайларында іс-қимылдарды жүргізе білуге мүмкіндік береді.

Тактикалық дайындықтың топтық жаттығу тәрізді формасы қызметтік дайындық жүйесінде теориялық және практикалық сабақтарды байланыстыратын болып табылады және үлгілеу шарттарында нақты жедел жағдаймен өткізілетіндігімен сипатталады.

Топтық жаттығудың мәні, басқарушы құрам сабақтарда тактикалық ойға сәйкес өртті сөндіру бойынша іс-қимылдар мен міндеттерді орындауынан құралады.

Лауазымды тұлғалардың (ӨСБ, ШБ, ЖУБ және т.б.) біреуінің ролінде бола отырып, басқарушы құрам жедел жағдайды анализдейді, шешімдер қабылдайды және топтық жаттығудың тактикалық ойынан, топтық жаттығулар материалдарында баяндалған сөндіруге қажетті күштер мен құралдарды теориялық есептеуден шыға өзінің іс-қимылдарын баяндайды. Ол қажетті бұйрықтарды береді, оның бағынуындағы күштер мен құралдарды қимылға келтіреді.

Сабақ барысында, жедел жағдай, өрттегі жаңа жағдайлардың пайда болуы жолымен өзгере алады. Бұл жағдайларда үйренушілер қайтадан жағдайды бағалайды, сәйкес келуші есептерді өткізеді, шешімдер қабылдайды және бұйрықтар береді.

Топтық жаттығулар, ереже бойынша, үйренушілер белгілі бір тақырыптың негізгі теориялық жағдайларын өздігінен үйреніп болғаннан кейін ғана өткізіледі. Олар кабинеттерде, тактикалық дайындық класстарының карталарында, сызбаларында, жоспарларында және макеттерінде өткізілуі мүмкін. Бөлімдердегі топтық жаттығуларды объектілерді жедел-тактикалық қатынаста оқу сабақтарымен біріктіруге болады, яғни оларды объектіні оқып болғаннан кейін өткізуге болады. Осыған байланысты топтық жаттығудың ерекшеліктері, сол сияқты үйренушілердің лауазымды тұлға ролінде өрттерді сөндіру, өртте жауынгерлік іс-қимылдарды басқару, өрттегі жағдайды бағалау, күштер мен құралдар есептеулерін дайындау, шешім қабылдау және жедел құжаттарды құрастыру бойынша олардың нақты іс-қимылдары анықталады.

Топтық жаттығулардың ұзақтылығы тақырып бойынша оқу материалының көлемімен анықталады және 4-6 сағатқа дейін жалғасуы мүмкін. Сабақтарда, өрттерді сөндіру практикасы мен теориясының келесі сұрақтары өңделеді:

өртті барлауды ұйымдастыру және жүргізу;

өрт жағдайын бағалау және жауынгерлік іс-қимылдардың шешуші бағытын анықтау;

өрт сөндіру бойынша жауынгерлік іс-қимылдарға шешімдерді қабылдау; өрттегі байланыс, тыл және штаб жұмысын ұйыдастыру;

объектінің инженерлі-техникалық қызметкерлері, арнайы қызметтер, бөлімшелер мен учаскелер арасында қарым-қатынасты ұйымдастыру;

өртті сөндіруге күш пен құралдарды есептеу.

Топтық жаттығулар өткізіледі:

а) «ӨС және АҚЖ» ММ аппараттарында.

Сабақтарды өткізудің екі нұсқасы бар.

Бірінші нұсқа: сабақтарға тек аппараттың, өрт сөндірудің кезекші қызметінің (ӨСҚҚ) және өрт сөндіру байланысының орталық пунктінің (ӨБОП) басқарушы құрамдары ғана жұмылдырылады.

Екінші нұсқа: сабақтарға тек аппараттың, ӨСҚҚ және ӨБОП басқарушы құрамдары ғана емес, сонымен қатар бөлімшелері де жұмылдырылады (бұл жағдайда аралас ойындық ұжымдар жиналады, сабақ жетекшісі «ӨС және АҚЖ» ММ бастығы немесе оның орынбасары болып табылады).

б) отрядтарда және бөлімдерде.

Сабақтарға отряд пен бөлімдердің барлық басқарушы құрамдары жұмылдырылады. Жеке жағдайларда, отряд бастығының қарастыруы бойынша диспетчерлер (радиотелефонистер) жұмылдырылуы мүмкін.

Сабақ жетекшісі отряд, бөлім бастығы болып табылады.

в) өртке қарсы қызметінің гарнизондарында (республикалық, аймақтық және облыс орталықтарынан басқа). Сабақтарға өртке қарсы қызметі гарнизонының барлық басқарушы құрамы жұмылдырылады, сол сияқты диспетчерлер (радиотелефонистер) мен бөлімше командирлері жұмылдырылуы мүмкін.

Мұндай сабақтарға жылына бір реттен кем емес ДПД, ПСО, ведомствалық өрт командаларының бастықтарын, гарнизон құрамына кіретін қала қызметтерінің бас мамандарын жұмылдыру қажет.

Сабақ жетекшісі, ереже бойынша, гарнизон бастығы болып табылады.

Топтық жаттығуларды табысты өткізу шарты, үйренушілерді сабақтарға дайындығы үшін қажетті бастапқы берілгендері бар материалдарды өңдеу болып табылады.

Жаттығулар материалдарын өңдеу үшін бастапқы берілгендер ӨҚҚ директивалары мен бұйрықтары, әдістемелік нұсқамалар, бағдарламалар, сол сияқты аға бастықтардың нұсқамалары мен бұйрықтары болып табылады.

Топтық жаттығулардың тақырыптары мен оқу мақсаттарын қорғалатын ауданның ерекшеліктерін және сабақтарға жұмылдырылатын басқарушы құрамның дайындық деңгейін ескеріп, қызмет және дайындық бөлімдері (гарнизон, отряд, бөлім бастығы) дайындайды.

Сабақтар бекітілген тәртіпте жоспарланады және басқарушы құрамның қызметтік дайындығына бөлінген сағаттармен ұйымдастырылады.

4.1. Топтық жаттығуды өткізу

Топтық жаттығуды өткізу кезінде, жетекшінің негізгі тапсырмасы белгіленген жоспарды дұрыс орындалуымен, оқу сұрақтарын талдауда үйренушілердің белсенді қатысуын қамтамасыз етумен және оқу мақсаттарын табысты жетілдірумен қорытындыланады.

Әрбір топтық жаттығуды, сабақ жетекшісі басқарушы құрамнан сабақ тақырыбы бойынша өртке қарсы қызметінің өрттерді сөндіруді ұйымдастыру қағидаларының ережелерін, бұйрықтарды және басқа да құжаттарды білу бойынша сұрақ қою және жауап беру жолымен білімдерді, дайындалған баяндамаларды тексеруден бастайды. Сонымен қоса, жетекші үйренушілердің сабақтарға дайындық деңгейін орната алады. Үйренушілердің топтық жаттығуларға дайындық тексерістері сабақтарды өткізу жоспарында белгіленуі тиіс.

Сабаққа дайындықтарын тексеріп болғаннан кейін, жетекші сол жерде немесе жалпы талдауда оның сапалығы туралы ескертулер жасайды. Егер үйренуші сабақтарға дайын болмаса, оны жаттығуға қатысуға жіберу қажет.

Сабақтарды сол жерде өткізу кезінде, теориялық сұрақтар білімін тексеру қажет етілмейді.

Үйренушілермен дайындалған құжаттар жобалары, сабақ қарсаңында тексерілуі мүмкін.

Оқу тобы, ереже бойынша, үш-бес адамнан тұратын топшаларға бөлінеді. Содан кейін жағдайды оқу және есептерді шешу үшін жедел уақыт хабарланады. Жағдай хабарланады немесе беріледі, мысалы, бірінші ӨСБ және өрт сөндірудің кезекші қызметі келу сәтінде. Жедел топ 1-ӨСБ қимылдарын бағалайды, бастапқы жағдай бойынша өз шешімдерін береді және түсіндіреді, содан кейін шығу кестесінен жазылған жедел уақыт ағымы бойынша өртті тоқтатқанға және жойғанға дейін ӨТЕ шешеді.

Сұрақтарды өңдеу кезінде сабақ жетекшісі:

- үйренушілердің алдында тұрған қимылдарды орындауға бөлінетін жедел уақытты хабарлауы;
- үйренушілер қай лауазымды тұлға ролінде іс-қимылдарды орындайтындығын анықтауы;
- үйренушілерге олардың орналасу орындарын, қандай құралдармен анықталатынын хабарлауы;
- объект, жедел жағдай, бөлімнің шығу ауданы, өртке қарсы қызметі бөлімшелері мен аппараттарының іс-қимылдары туралы белгілі мәліметтерді көрсетуі;
- берілген тапсырманы орындауға қатысатын күштер мен құралдардың іс-қимылдары туралы хабарлауы тиіс.

Тақырыпқа, оқу сұрағының мазмұнына және мақсатына байланысты үйренушілермен хабарланатын мәліметтер көлемі әр түрлі болуы мүмкін.

Сабақ жетекшісі тапсырмаларды шешудің мүмкін сұрақтарын алдын-ала қарастыруға міндетті.

Оқу сұрақтары сабақ жетекшісінің үйренушілермен сұхбаттасу түрінде емес, баяндамалар, шешімдер, бұйрықтар және есептеулер түрінде тыңдалуы тиіс. Сабақты өткізу барысын бақылау және анализдеу кезінде, шешімнің сәйкес келмейтін жағдайларында қандай заттар қауіп төндіретінін көрсету қажет.

Хабарланған эпизод бойынша, шешімдер ауызша немесе жазбаша түрде баяндалуы мүмкін.

Сабақ жетекшісі хабарланған эпизод бойынша екі-үштен кем емес жауаптарды тыңдайды. Үйренушілердің баяндамаларын немесе олардың жауаптарын үзу ұсынылмайды. Оларды аяғына дейін тыңдау қажет және содан кейін сабаққа қатысушыларға қажетті қосымшаларды, түзетулерді ұсыну қажет.

Әрбір сұрақ бойынша ең дұрыс шешім көрсетіледі және басшы келесі сұрақтарды қарастыруға кіріседі.

Сабақ барысында жетекші тек сабақ жоспарында алдын-ала дайындалған жағдай туралы енгізулерен шектелмейді, сонымен қатар оларды жаңа берілгендермен толықтыра алады.

Бұл сабақтарды өткізудің басқа да нұсқалары бар болуы мүмкін. Осы сабақты жүргізуге басқада мүмкіндіктер болады. «ӨС және АҚЖ» ММ жетекшілері, сол сияқты дайындықты, өрт ісінің мамандарының мамандығын жоғарылататын өртке қарсы қызметінің және оқу орындарының команда-оқытушылық құрамдары істік ойындарды өткізудің жаңа әдістері мен түрлерімен толықтыруға міндетті.

Олардың ішінде ең тиімдісі болып табылатыны іс ойындардың басталуына дейінгі басқарушы құрамның өрт-техникалық тексерулерді өткізумен анықталады.

4.2 Топтық жаттығуды талдау

Топтық жаттығудың қорытынды бөлімі сабақты жалпы талдау болып табылады. Ол оқу сұрақтарын өңдеп болғаннан кейін немесе сабақ жетекшісі оған толығымен дайын болған кезде өткізіледі.

Барлық енгізулер үйренушілермен шешімдерді қабылдауға және сабақтың өзінде бұйрықтарды беруге бағытталса, барлық оқу сұрақтарын өңдеп болғаннан кейін топтық жаттығулар талданады.

Жалпы талдауды өткізуді сабақ тақырыбының атын, оған кіретін негізгі теориялық талаптарды, сол сияқты сабақ мақсатын жетекші қайталағаннан бастау қажет.

Содан соң негізгі түсініксіз және жеткіліксіз оқылған сұрақтарды қарастыруға, үйренушілермен жіберілген сипатты жетіспеушіліктерге назар аудару қажет.

Талдаудың қорытындысында сабақ жетекшісі тақырып мазмұнын және оқу мақсатын жетілдірілу деңгейі туралы қорытынды жасайды, сол сияқты қосымша оқуға жататын сұрақтарды көрсетеді.

Топтық жаттығу есепті құжаттың дайындығымен аяқталған жағдайда, топтық жаттығуды талдауға, бұл құжаттардың мұқият тексерісі көмек көрсетуі тиіс.

Үлкен ұзақтылықты талдаулар, жақсы нәтижелерге әкелмейді. Сондықтан да талдауды екінші дәрежелі сұрақтар және детальдермен ауырлатуды ұсынылмайды, өйткені олардың молшылығы кезінде ең бастысы жоғалады.

Алдын-ала бекітілген уақытқа, әрбір топтың қатысушыларының бірі жетекшімен алдын-ала дайындалған оқу классының тақтасына өзінің берілгендерін жазады. Содан кейін сабақ жетекшісі әрбіреуін өз сұрағы және орындалатын міндеттері бойынша 3-4 топшада (ӨСБ, ШБ, ТБ) қабылданған шешімдерін тыңдайды. Үйренушілердің баяндамаларына немесе олардың жауаптарына кедергі келтіруге болмайды. Оларды аяғына дейін тыңдап, содан кейін сабаққа қатысушыларға қосымшалар, өзгертулерді енгізуді ұсыну қажет, содан соң топшалардағы шешімдермен салыстырылатын есепті эталонды шешу нұсқасы ұсынылады. Сабаққа қатысушылар баяндаушыға өз шешімдері бойынша сұрақтарды қоюға рұқсат етіледі.

Ойын ұжымдарының есепті шешу нұсқаларының сабақ жетекшісінің шешімдер нұсқаларымен толғымен сәйкес келмеуі, сенімсіз шешім қабылданды дегенді білдірмейді. Пікірсайыс барысында, ұсынылып отырған нұсқаның қабылдануы анықталуы мүмкін.

Үйренушілердің осы немесе шешімдерін сынай отырып, оқытушы оқулықтарда, нормативты актілерде баяндалатын теориялық ережелерге және практикадығы мысалдарға сүйене отырып оның қабылданбайтынын дәлелдеуі тиіс.

Осыған байланысты, жұмысты анализдеуге және бағалау үшін барлық жұмысты таразылай отырып, мұқият көңіл бөлу қажет.

Сабақ жетекшісі талдауды өткізуде, ең бастысы дәлелдер мен пікірлердің түсіндірілуі болып табылатынын әрдайым есте сақтауы тиіс.

5. Басқарушы құрамның сынақ ісі

Басқарушы құрамның сынақ ісі тактикалық шеберлікті жүзеге асырудың бір формасы болып табылады, оның негізгі мақсаты:

- тактикалық білімдер деңгейін жоғарылату;
- өрттерді табысты сөндіруге қажетті тәжірибелік дағдыларды басқарушы құрамдармен табу және бекіту;
- өрттерді сөндіру кезінде басқармалы шешімдердің тәжірибелік дағдыларын қабылдауын өңдеу;
- өрт сөндіруді, қызметті және жеке құрамның дайындығын ұйымдастыруды регламенттейтын нормативты құжаттарды тереңірек меңгеру;
- өрт бөлімшелерінің жұмыстарын және дайындықтарының алдыңғы тәжірибелерін оқу болып табылады.

Сынақ ісіне жатады:

- өрт сөндірудің кезекші қызметінің қызметкері лауазымына кадрлар резервінің қатарына қосылған басқарушы құрам;
- сәйкес келуші лауазымға қайтадан тағайындалған ӨСКҚ қызметкерлері;
- ӨСКҚ штаттық қызметкерлерін ауыстыру үшін жұмылдырылатын басқарушы құрам;
- штаттық емес жедел топтарда кезекшілікті атқару үшін жұмылдырылатын басқарушы құрам;
- мемлекеттік өрт бақылаудың бөлімшелер (инспекция) бастықтары;
- кәсіби өртке қарсы қызметі отрядтарының басқарушы құрамы.

Сынақ ісін ұйымдастыруды «ӨС және АҚЖ» ММ жүктеледі және оның функцияларын орындайтын ӨСКҚ мен қызметтерінде өткізіледі. Әрбір жедел топқа бір уақытта 1-2 тәлімгерлер берілуі мүмкін.

Сынақ ісіне жарамды басқарушы құрамның дайындығына байланысты, сынақ ісінің ұзақтылығы және мерзімі «ӨС және АҚЖ» ММ бастығымен анықталады, бірақ 5 жылда 1 рет 15 тәуліктен аспайтындай.

«ӨС және АҚЖ» ММ сынақ ісінің перспективты жоспарларын 5 жылға өңдейді. Әрбір жылға басқарушы құрамның сынақ ісінің кезектілік графигі құрастырылады.

Сынақ ісінің жетекшілері ретінде, ереже бойынша, ӨСКҚ штаттық қызметкерлері және «ӨС және АҚЖ» ММ аппаратының дайындалған және тәжірибелі қызметкерлері тағайындалады.

Сынақ ісін ұйымдастыратын тұлғалар:

- сынақ ісі жетекшілерін анықтауға және тағайындауға;
- оқылатын сұрақтар бойынша сынақтан өтушімен әңгіме жүргізуге және қажетті консультацияларды ұйымдастыруға;
- сынақтан өтушілер мен жетекшілердің жұмысын басқылауға;
- сынақ ісінің қорытындылары бойынша пікірлерді бекітуге міндетті.

Сынақ ісінің жетекшісі:

- сынақ ісіне жоспар-тапсырманы өңдеуге және бекітуге, және оның басталуына дейін 30 күн ішінде сынақты өтушіге жіберуге;
- сынақтан өтушімен бірге сынақ ісінің жеке жоспарын жасауға және оны қызмет, бөлім, бөлімше бастығына бекітуге ұсынуға;
- сынақтан өтушіні оның функционалды міндеттерімен, қызметтік жұмыстардың ұйымдастырылуымен және сынақ ісінің жеке жоспарында баяндалған басқа да сұрақтармен таныстыруға;
- сынақ ісі жоспарының орындалу барысын бақылауға, сынақты өтушіге қажетті және практикалық көмек көрсетуге;
- сынақтан өтушінің жұмысы туралы пікір дайындауға міндетті.

Жоспар-тапсырмада сынақтан өтушінің немен танысу қажеттілігі, не жасау керектігі және өзінде не болуы тиістілігі (өрт сөндірудің жедел жоспары, өрт бөлімшелерінің жауынгерлік іс-қимылдар анализы, қалаларда өрттерді сөндіру үшін күштер мен құралдарды жұмылдырудың түзетілген жоспары) көрсетіледі.

Сынақтан өтуші тұлғалар:

- сынақ ісіне шығуға дейін жоспар-тапсырмада баяндалған барлық сұрақтар бойынша өз беттерінше дайындалуға;
- осы жоспар-тапсырмамен қарастырылған тапсырмаларды бекітілген мерзімдерде орындауға;
- сынақ ісінде өткізілетін жедел және қызметтік жиналыстарға және қызметтік, жауынгерлік дайындық сабақтарға қатысуға;
- жасалған жұмыстың есептемесін жүргізуге;
- сынақ ісі бойынша есептеме құрастыруға;
- сынақ ісіне келісімен қызметтің ұйымдастырылуын, өрттерді сөндіруді, жеке құрамның дайындығын және техника қауіпсіздігін регламенттайтын жетекші құжаттар бойынша әңгімелесуден өтуге, өзі өңдеген құжаттарды қарастыруға ұсынуға және жетекшімен бірге сынақ ісінің жеке жоспарын құрастыруға міндетті.

Жеке жоспарда сынақ ісі процессінде өңделуге жататын барлық сұрақтар көрсетіледі:

- өрттерді сөндірумен басқаруда және табиғи апаттардың зардаптарын тоқтатуға қатысу;
- өрттерді табысты сөндіруге бағытталған инженерлі-техникалық іс-шараларды өңдеу және жүзеге асыру;
- өрт бөлімшелерінде қызметті және дайындықты тексеру, оларға қажетті көмекті көрсету;
- техника қауіпсіздігі және жеке құрамның жауынгерлік дайындығын жетілдіру бойынша іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу;
- жедел құжаттарды өңдеу, түзету;
- пәндер, жарыстар, техника қауіпсіздігі сұрақтарын оқу және танысу;
- тактикалық сабақтар мен үйретулерді дайындау және өткізу;
- қызметті, өрттерді сөндіруді және жеке құрамның дайындығын ұйымдастыру аймағында бөлімшелердің алдыңғы қатарлы тәжірибелерін оқу және жалпылау.

Сынақтан өтуші өрттерге шығады және тәжірибелі қызметкерлердің жетекшілігімен ӨСБ, ШБ, ТБ, ЖУБ міндеттерін орындайды.

Сынақ ісінің нәтижелері бойынша сынақ өткізіледі, баға қойылады және пікір жазылады. Сынақ ісінің нәтижелері кезекті қызметтік аттестация кезінде ескеріледі.

6. Басқарушы құрамның жедел шеберлігін жоғарылату мектебі

Жедел шеберлікті жоғарылату мектебі өртке қарсы қызметі бөлімшелерінің және аппараттарының жеке құрамын оқытудың ұйымдастырушылық формасының бірі болып табылады. Ол кәсіби шеберлікті жетілдіру, арнайы білімдерді тереңдету және өрт сөндіру басшысы ролінде болатын орта және аға басқарушы құрамның өрттерді сөндіруде практикалық дағдыларын игеру мақсатында «ӨС және АҚЖ» ММ

бастығының бұйрығымен құрылады. Мектеп тұрақты жұмыс істейтін болып табылады.

6.1 Негізгі тапсырмалар

Жедел шеберлікті жоғарылату мектебінің (алдағыда – мектеп) негізгі тапсырмалары:

- өртке қарсы қызметі қызметкерлерінің кәсіби білімдерін жетілдіру, оларды ғылыми жетістіктерді дамыту;
- басқарушы құрамда штабтық мәдениетті, жеделді-қызметтік құжаттарды құрастыруда және өңдеуді теориялық білімдер және практикалық дағдылар деңгейін жоғарылату және оларды практикалық жұмыстарда қолдану;
- өртте күш пен құралдармен басқару бойынша басқарушы құрамда практикалық дағдыларды жетілдіру;
- басқарушы құрамды өрттерді сөндіру үшін қажетті күштер мен құралдарды есептеудің және таңдаудың тиімді жолдарына және жауынгерлік қанат жаюдың тиімді сызбаларын қолдануға үйрету;
- бағынушыларды тәрбиелеу және оқытуды ұйымдастыруында басқарушы құрамның дағдыларын жетілдіру;
- мамандықтары бойынша қызметкерлердің қызметтік шеберліктерін жоғарылату болып табылады.

6.2 Оқу жұмысын ұйымдастыру

Оқу топтарының құрамы жедел бөліммен анықталады және «ӨС және АҚЖҚ» ММ бастығының бұйрығымен (қызметтік дайындықты ұйымдастыру бойынша бұйрығында ұсынылады) жарияланады.

Сабақтар тактикалық дайындықтың гарнизондық класстарында, алдыңғы практикалық кабинеттерде, оқу бөлімдерінің базасында немесе объектілерде, ереже бойынша, қызметтік дайындықтың сабақтарында қарастырылған уақыттар шегінде өткізіледі.

Сабақтардың тақырыптары өртке қарсы қызметі гарнизондарының жұмыс шарттарымен және ерекшеліктерімен, сол сияқты бұйрықтардың талаптарынан, жедел-тактикалық әрекеттің сараптама нәтижелерінен, қызметкерлердің дайындық деңгейінен шығатын тапсырмалармен ескеріліп анықталады.

Тақырыптық жоспарлар және сабақ кестелері «ӨС және АҚЖ» ММ өңделеді және бекітіледі, сабақ жетекшілері мен тыңдаушыларға мектеп бастығымен күні бұрын түсіндіреді. Бақылау тәртібі және әдістемелік көмек көрсетуде олар жедел жиналыста «ӨС және АҚЖ» ММ бастығымен талқылануы мүмкін.

Басқарушы құрамның үйренуінің негізгі формасы практикалық сабақтар болуы тиіс (ӨТЕ, үйретулер, сипатты өрттерді талдау).

Мектепте сабақтарды өткізу үшін «ӨС және АҚЖ» ММ аппараттарының, өртке қарсы қызметі бөлімшелерінің дайындалған

қызметкерлері, ҚР ІІМ ТЖК оқу орындарының оқытушылары және «ӨС және АҚЖ» ММ оқу бөлімшелері, ғылыми мекемелердің және халық шаруашылығының мамандары жұмылдырылады.

Оқу жылының барысында әрбір тыңдаушы реферат жасауы немесе бағдарламаның бір тақырыбы бойынша жеке тапсырманы орындауы, толық көлемде бір өрт сөндірудің жедел жоспарын өңдеуі немесе басқа да оқу тапсырмасын орындауы тиіс. Орындалған жұмыс бойынша оқушылармен әңгіме жүргізіледі немесе рецензия түріндегі қорытынды беріледі.

Тыңдаушылармен жасалған рефераттар, үйретулер материалдары және басқа да құжаттар мектеп басшысында немесе егер олар практикалық жұмыста қолданылатын болса, бөлімшелерде сақталады.

Сабақтар гарнизонның басқарушы құрамдарының қызметтік дайындығы бойынша оқу журналында ескеріледі.

Оқу жылының аяғында, мектеп оқушыларымен бірге Жарғының 5 бөлімінің талаптарына сәйкес топтық жаттығуларды өткізу ұсынылады.

Мектеп бастығы штаттан тыс болып табылады және «ӨС және АҚЖ» ММ бастығының бұйрығымен бекітіледі.

Оқу курсты толығымен өтіп болғаннан кейін, бағалаушы комиссия алдын-ала дайындалған билеттер (сұрақтар) бойынша оқушылардан сынақтар қабылдайды.

Ескерту: мектептің жоспарланған және басқа да құжаттары үш жылдық мерзімде сақталады.

7. Өрт-тактикалық және команда-штабтық үйретулер

7.1 Өрт-тактикалық үйретулерді өткізудің жалпы ережелері

Үйретулер өртке қарсы қызметі басқарушы құрамдарының тактикалық дайындығының жоғарғы формасы және дайындықтың жоғары деңгейін жетілдірудің ең маңызды құралы болып табылады. Олар өрттің нақты болу жағдайларына жақын халық шаруашылығы объектілерінде немесе елді мекендерде өткізіледі. Үйретулерге бір қарауылдан артық күштер мен құралдар, арнайы қызметтер (су құбыры, энергетикалық, газоапаттық, газоқұтқарушы және т.б.), сол сияқты өрт сөндіру мақсаттарына лайықталған немесе халық шаруашылығының басқа да техникалары (су тасқыштар, көтергіштер, бульдозерлер және т.б.) жұмылдырылады. Үйретулерде өрттегі жедел штаб құрылады, имитационды құралдар кеңінен қолданылады.

Тактикалық үйретулердің ұзақтылығы әр түрлі болуы мүмкін. Олар күндіз-түні өткізіледі.

Тактикалық үйретулерде негізгі оқыту әдісі, нақты объектіде өрт сөндіру тактикасы және басқарушы мен қатардағы құрамның практикалық жұмыстарды ұйымдастыру сұрақтарын жетілдіру болып табылады. Қажетті жағдайларда үйрету жетекшісі тәжірибені ауызша баяндамалармен және көрсетулермен біріктіреді.

Үйретулерде өртте түрлі лауазымды тұлғалардың (ӨСБ, ШБ, ТБ, ЖУБ) міндеттерін орындау кезіндегі өрт бөлімшелерімен басқару бойынша басқарушы құрамның тактикалық ойлаулары және дағдылары жетелдіріледі, жедел штабтың, тылдың және өрттегі байланыстың жұмысы, өрт бөлімшелерінің инженерлі-техникалық жұмысшыларымен және арнайы қызметтерімен әрекеттестігі, сол сияқты өрттерді сөндіру әдістері мен тәсілдер сұрақтары өңделеді, жеке құрамның моральді-ерікті және физикалық дайындығы, ауырлықтарға қарсы тұру қабелеттіктері толығымен жүзеге асырылады. Тактикалық үйретулерді өткізу кезінде барлауды өткізудің тактикалық білімділігіне, өртте іс-қимылдардың шешуші бағытына, адамдарды құтақару мен мүліктерді көшірудің ұйымдастырылуына; өрттегі жедел штабтың жұмысына; қиын жағдайлардағы өрттерді сөндіруге; өрт бөлімшелерінің тактикалық мүмкіндіктерін қолдануына, өртке қарсы қызметі күштері мен құралдарының қаланың арнайы өртке қарсы қызметтерімен әрекеттесуіне; өрт жағдайын бағалаудың дұрыстығына; өртті сөндіруге қажетті бөлімшелер мен техниканың уақытында шақырылуына; жеке құраммен техника қауіпсіздігі сақталуына назар аудару қажет.

Мақсаттық тағайындалуы бойынша тактикалық үйретулер мынадай түрлерге бөлінеді: **жаттықтырушы, тексеруші, көрсетпелі, жинақты және тәжірибелі.**

Жаттықтырушы үйретулер күрделі жағдайларда апаттарды және өрттерді тоқтату бойынша іс-қимылдарға өртке қарсы қызметі бөлімшелерін және басқарушы құрамын жаттықтыру мақсатында өткізіледі. Үйретудің бұл түрі басқарушы құрамның жалпы тактикалық жүйесінде ең негізгісі болып табылады.

Тексеруші үйретулер басқарушы құрамдардың өрттерді сөндіруді басқару бойынша дайындық деңгейін, сол сияқты өрт сөндіру кезінде жауынгерлік іс-қимылдарды толығымен жүргізуде өртке қарсы қызмет гарнизоны тәрізді өрт бөлімшелерінің дайындық дәрежесін анықтау мақсатында өткізіледі. Олардың мерзімі «ӨС және АҚЖ» ММ (гарнизон бастығы) бастығымен орнатылады.

Көрсетпелі үйретулер өрттерді сөндіру кезінде бөлімшелермен басқару бойынша жұмыстардың жаңа әдістері мен тәсілдерін, жаңа өрт сөндіру әдістерін, жаңа техника, от сөндіргіш заттарды көрсету мақсатында өткізіледі. Олардың өткізілу мерзімі «ӨС және АҚЖ» ММ бастығының шешімімен жылына екі реттен кем емес жүзеге асады.

Көрсетпелі үйретулердің әр түрлілігі тәжірибелі үйретулер болып табылады, олар өрт техникасының, от сөндіргіш заттардың, сөндіру әдістері мен тәсілдерінің жаңа түрлерін зерттеу, сынақтан өткізу мақсатында өткізіледі.

Олар сәйкес келуші жетекшілердің келісімімен полигондарда, нақты объектілерде, түрлі қондырғыларда (резервуарларда) өткізіледі. Мұндай үйретулерде нақты жағдайға максималды жақындатылған жағдай құрылады.

Мұндай үйретулерге дайындық негізгі көзқарасты қажет етеді, жұмылдырылатын күштер мен құралдардың барлық іс-қимылдары алдын-ала

келісіледі, жауапты тұлғалар анықталады. Ұйретулерді өткізу орны мен уақты жергілікті органдармен келісіледі.

Жинақты ұйретулер жаттықтырушы, тексеруші және көрсетпелі ұйретулерді өткізу кезіндегі шешілетін тапсырмаларды біріктіреді. Бұдан басқа, олар халық шаруашылығы объектілерінің өртке қарсы тұрақтылық деңгейін бағалау мақсатында өткізіледі.

Тәжірибелі, көрсетпелі және жинақты ұйретулерді өткізу дайындығына жедел бөлімнің, мемлекеттік өрт бақылаудың, өрт техникасының, азаматтық қорғаныс және мобилизациялы жұмыстардың басқарушы құрамдары жұмылдырылады, олар қызметтердің іс-қимылдар бағыты бойынша жағымды жақтар мен жетіспеушіліктерді анализдейді, анықталған жетіспеушіліктерді жою бойынша іс-шараларды ұйрету жетекшісіне баяндайды. Ұйрету жетекшісінің қарастыруы бойынша олар сол сияқты басқа да міндеттерді орындай алады.

Көрсетпелі және жинақты ұйретулерге қызмет атқарудан бос гарнизонның барлық басқарушы құрамы жұмылдырылады.

Тактикалық ұйретулер өртке қарсы қызметі бөлімшелері және аппараттарының жетекшілерімен, өртке қарсы қызметі гарнизондарының бастықтарымен немесе олардың орынбасарларымен, жедел бөлімнің қызметкерлерімен, өрт сөндірудің кезекші қызметтерімен, жедел кезекшілермен, сол сияқты өртке қарсы қызметі гарнизонның жедел-қызметтік әрекеттестігін тексеруге тағайындалған тұлғалармен өткізіледі.

Өрт-тактикалық ұйретулерді өткізу мерзімділігі өртке қарсы қызметі гарнизондары мен бөлімдерінің жеке құрамын дайындау бағдарламасында анықталған.

Тактикалық ұйретулерді өткізу, дайындықтың жоспар-графиктерімен және өртке қарсы қызметі гарнизондарының жұмыс жоспарларымен қарастырылады.

Елді мекендердегі тактикалық ұйретулер, ереже бойынша, колхоздардың, совхоздардың және өндірістік кәсіпорындардың өртке қарсы күйін тексеру уақытында өткізіледі.

Тактикалық ұйретулерді өткізу орны мен уақыты объект жетекшілерімен және қажеттілік кезінде жергілікті органдармен келісіледі.

Қалаларда тактикалық ұйретулерді өткізу уақыты мен орны туралы жергілікті органдарға жариялайды.

Тактикалық ұйретулерге күштер мен құралдар шығу кестесіне немесе өрттерді сөндіру үшін күштер мен құралдарды жұмылдыру жоспарына сәйкес шақыртылады.

7.2 Тактикалық ұйретулерді дайындау

Әрбір тактикалық ұйретуге жетекшінің нақты дайындығы қажет етіледі, жетекші:

- ұйретудің тақырыбы мен мақсатын анықтауға;
- объектіні таңдауға;

- оның жедел-тактикалық ерекшеліктерін үйренуге;
- объект әкімшілігімен оны өткізу уақыты мен күнін келістіруге;
- осыған ұқсас объектілерде өрттерді сөндірудің ұйымдастырылуын және дамуын анализдеуге;
- шартты өрттің мүмкін жағдайын ескере отырып, имитация тәртібін және тактикалық ойды өңдеуге;
- өртті анықтау, бірінші өрт бөлімшесінің және аға бастық келу ақытында, өртті тоқтату және жою сәтінде өрттің мүмкін жағдайын анықтауға;
- үйретулерді өткізу уақыты мен ұзақтылығын анықтауға, үйретуге жұмылдырылатын күштер мен құралдарды анықтауға міндетті.

Алдын-ала дайындықтың негізінде, үйрету жетекшісі жалпы бөлімнен және әдістемелік өңдеуден тұратын жоспар-конспектіні өңдейді.

Жалпы бөлімнің мазмұнына сабақтың тақырыбы мен мақсаты, үйретулерді өткізу уақыты мен күні, объектінің аты және оның мекен-жайы, объектінің қысқаша жедел-тактикалық сипаттамасы, жұмылдырылатын күштер мен құралдар, имитация құралдары, үйрету жетекшісінің көмекшілерінің фамилиялары, оқу және арнайы әдебиеттердің тізімі кіреді.

Әдістемелік өңдеуге жатады:

шартты өртті сөндіруге күштер мен құралдарды есептеумен бекітілген тактикалық ойды түсіндіру;

үйретудің тактикалық ойына сәйкес белгілі бір уақыт сәтіне жағдай элементтері (өртті анықтау, бірінші өрт бөлімшесінің және аға бастық келу ақытында, өртті тоқтату және жою сәтінде). Берілген бөлім келесі түрде жасалады:

Жедел уақыт	Өрттің жағдайы	ӨСБ, ШБ, ТБ, ЖУБ күтілетін іс-қимылдары және бұйрықтары	Әдістемелік нұсқаиалар
1	2	3	4

Имитаторлардың нұсқамаларын, сол сияқты үйрету қорытындыларын өткізу кезінде графикалық бөлімді пайдалану үшін, оны плакат түрінде жасау ұсынылады.

Жоспар-конспект үйрету жетекшісімен қол қойдырылады, объект басшысымен келісіледі, қажеттілік кезінде жергілікті органдармен де келісіледі және аға бастыққа бекітуге ұсынылады.

Жоспар-конспектіні өңдеп болғаннан кейін, үйрету жетекшісі делдалдар мен имитаторлардың дайындығын ұйымдастырады.

Делдалдарды үйретуді дайындау және өткізуде жетекшіге көмектесу үшін тағайындайды және өрт сөндіру тәжірибесі бар басқарушы құрам тұлғаларынан таңдайды. Делдалдар санын жергілікті ерекшеліктерді, тактикалық ойдың күрделілігін, үйретуге жұмылдырылатын күштер мен құралдарды ескере отырып, үйрету жетекшісі анықтайды.

Делдалдарды дайындау кезінде үйрету жетекшісі: үйрету өткізілетін жерде олармен объектіні жедел-тактикалық қатынаста үйренуді

ұйымдастыруы, оларды жұмыс учаскелері бойынша таратуы және міндеттерді анықтауы;

оларды тактикалық оймен және оны шешудің мүмкін нұсқаларымен таныстыруы, жоспар-конспектіден оларға жазуларды беруі, жағдайды хабарлау тәртібін белгілеуі, шартты өрт жағдайын өзгерту үшін имитация құралдарын қолдану тәртібі туралы нұсқама беруі;

үйрету уақытында техника қауіпсіздігі ережелерін сақтауға делдалдардың көңіл аударуы тиіс.

Делдал:

пайда болатын жағдай бойынша үйрету мақсаттарын, тактикалық ойды және басқарушы құрамның күтілетін шешімдерін оқуға;

үйрету жетекшісі бекіткен тәртіпке сәйкес үйрету барысында жағдайды елестеуге, уақытында және белгіленген жерде енгізулерді хабарлауға;

қатардағы және басқарушы құрамның кездейсоқ жағдайларға, апаттарға, технологиялық процесстің бұзылуына әкелетін қателіктерді ескерту бойынша шаралар қабылдауға;

бекітілген учаскелерде басқарушы құрамның іс-қимылдарын сипаттайтын, уақыт бойынша қажетті жазуларды жүргізуге міндетті.

Үйретудегі өрт жағдайын келесі шартты белгілермен көрсетуге болады:

өрт ошағы — қызыл жалаулармен; түтіндену — көк жалаулармен; қатты түтіндену, зиянды газдар мен булардың бөліну жерлерін (оқшаулағыш противогаздарсыз жұмыс істеуге болмайды) – сары жалаулармен.

Өрт белгілерін толық елестету үшін, түтін шашкілерін, жарықтандырғыш құралдарды, өрт факторына сипатты фонограмды жазбаларды пайдалануға болады. Адамдарды көшірудің әдістері мен тәсілдерін өңдеу үшін, манекендер мен имитаторлар қолданылады. ,

Имитация үшін, өртті немесе бөлмелер мен қондырғылардың бұзылуын тудыратын құралдарды пайдалануға тиым салынады.

Өртті елестетуді үйрету жетекшісі, делдалдар және арнайы дайындалған тұлғалар өткізеді.

Үйретуде өрт имитациясы белсенді және қозғалмалы болуы және үйрету барысында жетекшінің ойына сәйкес өзгеруі тиіс.

7.3 Үйретулерді өткізу

Белгіленген күнде және уақытта жетекші, делдалдар және имитаторлар үйретуді өткізу объектісіне шығады, жетекшінің сағаты бойынша уақытты салыстырады, бірінші бөлімшенің келуіне дейін объектінің қызмет көрсетуші тұлғаларының, жергілікті өрт құрылымдарының көмегімен бастапқы жағдайды елестетеді.

Бірінші енгізулер объект әкімшілігінің өкіліне, ДПД мүшелері, күзет жұмысшыларының алдына қойылуы тиіс. Бұл енгізу бойынша әкімшілік, объектінің өрт күзеті жұмысқа кіріседі, өртке қарсы қызметіне хабарланады, өртке қарсы қызметі бірінші бөлімшелерін күту ұйымдастырылады.

Бірінші болып келген өрт бөлімшесінің аға бастығы жағдай туралы мәліметті алып болғаннан кейін, бағалайды және шешім қабылдайды. Жағдай туралы мәліметтер объект қызметкерлерінен, сол сияқты үйрету жетекшісінен де алыну мүмкін. Үйретудің барлық барысындағы алдағы жағдай өңделген тактикалық ойға сәйкес жұмыстарды орындау учаскелерінде делдалдармен құрылады.

Делдалдар, үйретудің жалпы тактикалық ойын біле отырып, басқарушы құрамның, ӨСБ, ШБ, ТБ, ЖУБ міндеттерін атқаратын тұлғалардың алдына енгізулерді қояды.

Қажеттілік кезінде басқарушы құрам делдалдардан жағдай туралы жеке талаптарды анықтауы және тексеруі мүмкін.

Учаскелерде жақсы елестелген жағдай бар болған кезде, делдалдар енгізулерді қоймауы мүмкін, ал басқарушы құрамнан жағдай туралы жеке талаптарды біле отырып, олар қандай жағдаймен соқтығысқанын сұрайды.

Үйретуге жұмылдырылатын күштер мен құралдардың қанат жаюында үйрету жетекшісі ӨСБ бірге болады, ал жауынгерлік учаскелерді, штабты құрғаннан кейін кез-келген учаскеде бола алады.

Үйрету жетекшісі және делдалдар, үйретуді өткізу кезіндегі қабылданған шешімдерді, бұйрықтарды магнитофон және басқа да құралдар көмегімен қысқаша жазып алады, сол сияқты қабылданған шешімдердің орындалуын және өртке қарсы қызметі бөлімшелері жеке құрамының іс-қимылдарын бақылайды.

Бұл жазбалар жалпыланады және үйретуді талдау кезінде үйрету жетекшісі мен делдалдармен пайдаланылады.

Үйрету барысындағы ӨСБ және басқа да атқарушылардың техника қауіпсіздігінің, объектіде белгіленген тәртіптің бұзылуына әкелген дұрыс емес іс-қимылдары үйрету жетекшісімен немесе делдалдармен тез арада түзетілуі тиіс.

Үйрету жетекшісі делдалдардан бөлімшелердің іс-қимылдары туралы мәліметті ала отырып, белгіленген үйрету жоспарының орындалуын бақылайды және қажеттілік кезінде тактикалық ойға өзгертулер енгізеді.

Үйрету барысында басқарушы құрам жедел құжаттармен (өрт сөндіру жоспарлары, су көздерінің анықтамалары) қолдануға, күштер мен құралдарды анықтау бойынша қажетті есептеулерді жүргізуге, үйретуге шақыртылған медициналық, энергетикалық және қаланың басқа да қызметтерімен қарым-қатынасты ұымдастыруға міндетті.

Барлық сұрақтар толық көлемде өңделгенде, үйрету аяқталған деп есептеледі. Үйретудің аяқталу уақыты бұйрық бойынша «тоқтат» сигналын беретін оның жетекшісімен анықталады.

Көрсетпелі үйретулерді өткізу кезінде, бөлімшелердің іс-қимылдары, үйрету жетекшілерінің, ӨСБ қабылдаған шешімдері туралы түсіндіруді жүргізетін басқарушы құрамнан арнайы тұлғаны бөлуге ұсынылады.

Мәліметші үйретудің мақсаты және ойымен жақсы таныс болуы, мақсаттарды шешу басрысы туралы жетекшілерден алынатын түсіндірулерді дұрыс пайдалануы тиіс.

7.4 Үйрету қорытындыларын жеткізу

Қорытындылау тактикалық үйретудің соңғы бөлімі болып табылады. Қорытындыларды үйрету жетекшісі жеткізеді.

Талдауға дайындық үйрету ойын өңдеу кезінде басталуы тиіс. Үйрету жетекшісі жарғылардан, бұйрықтардан қажетті баптарды, ұқсас объектілерде өрттерді сөндірудің мысалдарын алады. Келесіде үйретуді талдау жоспары айқындалады

Үйрету қорытындылары онда қатысқан басқарушы құрамдармен объектіде, ал жеке құраммен, ереже бойынша, - бөлімшелерде өткізіледі.

Үйретуді талдау келесі тәртіпте өткізіледі:

- жетекші үйретудің мақсаты мен тапсырмаларын ескертеді, тактикалық ойдың мазмұнын қысқаша ашады;
- объект өкілі үйрету басрысында объектінің қызмет көрсетуші тұлғаларының іс-қимылдары туралы баяндайды;
- бірінші ӨСБ өртке келу сәтіндегі жағдайды, қабылданған шешімдер және қойылған тапсырмалардың орындалу барысы, жеке құрамның жұмысындағы оң жақтары туралы баяндайды;
- бірінші ӨСБ іс-қимылдарын делдал бағалайды;
- жетекшінің шешімі бойынша келесі ӨСБ баяндайды, сол сияқты үйретуде қатысқан басқарушы құрамның басқа да тұлғалары өз ұсыныстары және ескертулерімен шығады. Үйрету жетекшісі қажеттілік кезінде талдауда қатысқан кез-келген тұлғаны сұрақ қою жолымен тексере алады.

Үйрету жетекшісі үйретуге қатысқан барлық адамдардың жұмыстарын бағалайды, өртке қарсы бөлімшелері және басқарушы құрамның жұмыстары туралы жалпы қорытындылар жасайды, үйрету барысында анықталған жұмысты жақсарту және жетіспеушіліктерді жою бойынша бұйрықтар береді.

Үйретуге қатысушы гарнизон, бөлім және қарауыл бастықтары қорытындылау және бөлімге оралу кезіндегі жетекшілердің қорытындылары жеке бақылаулардың негізінде бөлімшелер жеке құрамының іс-қимылдарын қорытындылайды.

Тексерулі үйретудің жаттықтырушы үйретуден негізгі айырмашылығы, тактикалық ойлауда гарнизонның басқарушы құрамынан объект, үйретуді өткізу күні туралы ешкім білмеуімен қорытындыланады.

Үйретуді өткізу әдістемесі қарастырылғанға ұқсас, ал үйретуге дайындалуда өткізу мақсатымен байланысқан кейбір ерекшеліктер бар.

Үйретуді өткізу күні және уақытында жетекші мен делдалдар объектіге келеді және объектінің әкімшілік өкіліне, жұмысшыларға алғашқы енгізулерді хабарлайды.

Көрсетпелі үйретуді өткізуге үйретуге қатысушылардың нақты дайындығы (штабтық жаттығуларды, істік ойындарды өткізу) талап етіледі. Мұндай үйретулер қойылған мақсатқа байланысты өңделген бағдарламаға сәйкес өткізіледі.

Егер үйрету қойылған мақсатқа сәйкес өткізілмесе, бөлімшелер жетекшілері қойылған тапсырманың шешілуін қамтамасыз етпесе, онда бұл жағдайда үйретулер берілген объектіде осы бөлімшелердің қатысуымен қайтадан өткізіледі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Өрт сөндіруді ұйымдастыру қағидалары, Қазақстан Республикасы ПМ 26.06.2017 ж. №446 бұйрығы;

2. Булкаиров А.Б., Баймаганбетов Р.С., Аманкешұлы Д. «Өрт тактикасы» 1 бөлім. Көкшетау 2012 ж.
3. Булкаиров А.Б., Баймаганбетов Р.С., Аманкешұлы Д. «Өрт тактикасы» 2 бөлім. Көкшетау 2012 ж.
4. Өрт сөндіру басшысының анықтамалығы. Астана 2012 ж.
5. «Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдарының қатардағы және басшы құрамының тактикалық-арнайы дайындық, біліктілігін арттыру және қайта даярлау бағдарламасы. 2015ж. 22.05. №120 бұйрығы.
6. Тербнев В.В., Тербнев А.В., Подгрушный А.В., Грачев В.А. «Тактическая подготовка должностных лиц органов управления силами и средствами на пожаре» М. 2004г.

**Кокшетауский технический институт
Комитета по чрезвычайным ситуациям
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан**

Баймаганбетов Р.С., Сакенов Р.Е.

Пожарно-тактическая подготовка личного состава противопожарной службы

Учебное пособие

Кокшетау 2018

УДК 614.842

Рецензенты:

М.М. Альменбаев - кандидат технических наук, начальник кафедры пожарной профилактики КТИ КЧС МВД РК.

Е.К. Молдаханов – заместитель начальника ГУ «СП и АСР» ДЧС Акмолинской области.

Рекомендовано к печати Учебно-методическим советом
Кокшетауского технического института КЧС МВД Республики Казахстан
протокол №___ от _____ 20___ года

Пожарно-тактическая подготовка личного состава противопожарной службы Учебное пособие /Р.С. Баймаганбетов, Р.Е.Сакенов – Кокшетау: Кокшетауский технический институт КЧС МВД Республики Казахстан

Основной целью пожарно-тактической подготовки (ПТП) является обучение и тренировка личного состава противопожарной службы способам и приемам тушения возможных пожаров в разнообразной обстановке, поддержание пожарных частей в постоянной готовности, настойчивое внедрение в практику тушения пожаров передового опыта и достижений противопожарной службы (ПС).

Данное пособие предназначается для начальствующего состава противопожарных служб, всех специалистов, занимающихся вопросами организации службы, подготовки и пожаротушения, а также для курсантов Кокшетауского технического института КЧС МВД Республики Казахстан.

УДК614.842

© Кокшетауский технический институт
КЧС МВД Республики Казахстан, 2018

Содержание

Введение	42
1. Организация пожарно-тактической подготовки личного состава противопожарной службы	44
1.1 Формы и методы тактической подготовки	45

1.2 Методика подготовки руководителя к занятиям	46
2. Методика проведения занятия по решению ПТЗ	47
2.1 Общие положения	47
2.2 Подготовка руководителя к занятиям	48
2.3 Порядок и методика проведения занятия	52
3. Пожарно-тактическая подготовка начальствующего состава противопожарной службы	55
3.1 Оперативно-тактическое изучение района выезда части	56
3.2 Изучение общих оперативно-тактических особенностей района выезда части	59
3.3 Изучение оперативно-тактических особенностей отдельных участков района выезда части	59
3.4 Изучение оперативно-тактических особенностей отдельных объектов, зданий и сооружений в районе выезда части	60
4. Групповые упражнения (деловые игры)	62
4.1 Проведение группового упражнения	64
4.2 Разбор группового упражнения	66
5. Стажировка начальствующего состава	67
6. Школа повышения оперативного мастерства начальствующего состава	70
6.1.Основные задачи	70
6.2 Организация учебной работы	71
7. Пожарно-тактические и командно-штабные учения	72
7.1 Общие положения по проведению пожарно-тактических учений	72
7.2 Подготовка тактических учений	74
7.3 Проведение учений	76
7.4 Подведение итогов учения	78
Список рекомендуемой литературы	80

Введение

Развитие научно-технического прогресса, его все более широкие сферы распространения способствуют созданию новых технических систем, совокупное действие которых приводит к непрерывному снижению уровня

безопасности людей как на производстве, так и в среде обитания, к возрастанию риска существования человеческой цивилизации на Земле. Это обусловлено все большим насыщением техносферы потенциально опасными производствами, технологическими процессами, веществами, материалами. В условиях отсутствия глобальных военных конфликтов человечество на всех континентах, во всех странах несет огромные потери, связанные с крупными промышленными авариями, пожарами, взрывами, технологическими катастрофами, стихийными бедствиями. Статистика свидетельствует о непрерывном нарастании их числа и постоянном увеличении ущерба от них. Ими наносятся крупные, порой невосполнимые потери населению и экономике страны.

Основными принципами обеспечения пожарной безопасности являются:

- охрана жизни и здоровья людей, собственности, национального богатства и окружающей среды в области пожарной безопасности;
- заблаговременное определение степени риска в деятельности организаций и граждан, обучение мерам предупреждения и осуществление профилактических мероприятий в области пожарной безопасности;
- обязательность тушения пожара, проведения первоочередных аварийно-спасательных и других необходимых работ, оказания медицинской помощи, социальной защиты граждан и пострадавших работников, возмещения вреда, причиненного вследствие пожара здоровью и имуществу граждан, окружающей среде и объектам хозяйствования.

Ликвидация последствий аварий, пожаров, взрывов, катастроф требует больших материальных, денежных, людских ресурсов.

В настоящее время создаются технические системы, совокупное действие которых способствует повышению уровня риска в жизни людей. Многие ученые отмечают, что в последние годы в техносфере в целом происходит непрерывное снижение уровня безопасности. Поэтому от 70 до 80 % современных аварий, взрывов, пожаров, катастроф происходит по вине людей: из-за их халатности, невнимательности, некомпетентности. Это, прежде всего, означает, что современный человек оказался неподготовленным психологически и физиологически к жизни в современных опасных для жизни условиях.

Для адекватного реагирования на складывающуюся оперативную обстановку с пожарами постоянно изменяются и расширяются задачи и функции противопожарной службы, которая в настоящее время представляет собой наиболее подготовленную, технически оснащенную и мобильную экстренную службу.

Один из законов пожарной науки гласит, что ход и исход тушения пожара зависит от соотношения социально-экономического, технического и тактического потенциала пожарных подразделений.

Тушение пожаров - действия, направленные на спасение людей, имущества и ликвидацию пожаров.

Тушение пожаров является одной из основных функций системы обеспечения пожарной безопасности.

Подготовка к тушению и успешное тушение пожаров невозможны без правильной организации тактической подготовки гарнизонов противопожарной службы. Тактическая подготовка тесно связана с психологической подготовкой, т.е. с готовностью личного состава противопожарной службы к ведению боевых действий в любых условиях обстановки на пожарах, в том числе и в стрессовых, экстремальных условиях.

При тушении пожаров на различных объектах РТП и подразделения вынуждены действовать не только на основе общих, но и частных закономерностей, присущих боевым действиям на конкретных пожарах.

В настоящее время подразделения противопожарной службы оснащены современными средствами спасания людей и тушения пожаров, которые позволяют им выполнять задачи в самых сложных условиях обстановки на пожарах.

Учитывая все вышеперечисленное, молодой специалист противопожарной службы после окончания учебного заведения пожарно-технического профиля и назначения на должность в пожарную часть встречается с определенными трудностями в реализации теоретических знаний, полученных в учебном заведении, особенно в первый период своей деятельности. Поэтому систематизация материала, изложенного в различных источниках, а также обобщение имеющегося опыта практических работников в этой области имеет своей целью оказать помощь молодому специалисту, особенно в период его становления.

Настоящее учебное пособие обобщает имеющиеся материалы по пожарно-тактической подготовке.

В учебном пособии авторы пытались рассмотреть различные формы пожарно-тактической подготовки, всю совокупность вопросов, разумеется, охватить не смогли. Ряд вопросов изложен частично, хотя, вероятно, есть необходимость рассмотреть их более подробно.

Авторы надеются, что учебное пособие будет полезно для всех специалистов противопожарной службы, занимающимся вопросами организации службы, подготовки и пожаротушения.

Учебное пособие окажет несомненную помощь курсантам выпускникам, которые будут назначены на работу, связанную с изложенными в учебном пособии направлениями.

1. Организация пожарно-тактической подготовки личного состава противопожарной службы

Тактическая подготовка – это организационный, непрерывный и целенаправленный процесс обучения всего личного состава, направленный на повышение его профессиональных знаний, формирование необходимых умений управления силами и средствами на пожаре, совершенствование навыков ведения действий по тушению пожаров.

Основной целью пожарно-тактической подготовки (ПТП) является обучение и тренировка личного состава противопожарной службы способам и приемам тушения возможных пожаров в разнообразной обстановке, поддержание пожарных частей в постоянной готовности, настойчивое внедрение в практику тушения пожаров передового опыта и достижений противопожарной службы (ПС).

Основными задачами ПТП являются:

- подготовить отделения и караулы к ведению действий по тушению пожаров, спасению людей, на пожарах, авариях и стихийных бедствиях;
- выработать у личного состава самообладание, выдержку и психологическую устойчивость работе в экстремальных условиях, навыки тактического мышления;
- подготовить подразделения и гарнизоны противопожарной службы к ведению умелых и слаженных действий в условиях сложной оперативной обстановки днем и ночью во взаимодействии с другими службами и ведомствами;
- совершенствовать у начальствующего состава в организации обучения и воспитания подчиненных;
- изучать передовой опыт и внедрять его в организацию и проведения профессиональной подготовки личного состава частей и гарнизонов противопожарной службы;
- совершенствовать пожарно-тактические знания и практические навыки начальствующего состава по управлению силами и средствами на пожарах;
- изучать оперативно-тактические особенности взрывоопасных и особоважных объектов в районе выезда части.

ПТП подразделяется на два вида: тактическую подготовку подразделений (начальную и последующую) и тактическую подготовку начальствующего состава.

Начальная ПТП направлена на изучение пожарными основ пожарного дела. Последующая ПТП – на совершенствование готовности подразделений противопожарной службы к выполнению задач при тушении пожаров.

Каждый вид тактической подготовки имеет свои организационные формы обучения. Так, при обучении пожарных организационным формам тактической подготовки являются теоретические занятия по изучению основ тактики тушения пожаров и практическая отработка действий на учениях и пожарах.

1.1 Формы и методы тактической подготовки

Основные принципы обучения:

- сознательность и активность;
- наглядность;
- систематичность и последовательность;
- доступность;
- учет индивидуальных особенностей.

При проведении тактической подготовки необходимо:

- тщательно готовить руководителя к занятиям;
- максимально возможно имитировать обстановку пожара;
- темп практических занятий должен быть приближен к действительным условиям при тушении реального пожара;
- обучать не только тому, что надо делать, сколько тому, как надо делать;
- правильно выбрать наиболее удобное место для занятий;
- постоянно укреплять дисциплину.

ПТП личного состава следует осуществлять в определенной последовательности, когда новые знания, умения и навыки основываются на известных знаниях и являются основной для дальнейшего расширения и изучения нового.

Основными формами тактической подготовки являются:

- оперативно-тактическое изучение района выезда части;
- изучение основ тушения пожаров;
- изучение и отработка действий пожарных при проведении разведки пожара, спасении людей;
- занятия по изучению тактики тушения пожаров на различных объектах;
- решение пожарно-тактических задач (ПТЗ);
- разбор пожаров;
- групповые упражнения (деловые игры);
- пожарно-тактические учения (ПТУ).

Методы обучения – это способы, при помощи которых обучающий передает новые знания и умения обучаемым.

В системе тактической подготовки ими можно считать:

- рассказ;
- беседа;
- практический показ с пояснениями;
- демонстрацию;
- практическую работу по тушению условного пожара;
- самостоятельную работу.

Часто используются сочетание нескольких методов.

Занятия по ПТП, как правило, следует проводить путем решения задач на объектах обслуживаемого района.

1.2 Методика подготовки руководителя к занятиям

Одной из форм ПТП являются **классно-групповые занятия**, проведению которых должна предшествовать тщательная подготовка руководителя.

В нее входит:

- ознакомление с темой занятия по расписанию;
- изучение содержания темы по программе подготовки личного состава частей и гарнизонов ОПС;
- определение цели занятия;
- подбор изучение основной литературы;
- выбор технических средств обучения (ТСО) и подбор наглядных пособий;
- определение плана занятий, т.е. метода проведения занятий, основных узловых вопросов;
- составление план-конспекта для проведения занятий.

Примерная схема проведения занятий с караулом в классе:

- опрос по предыдущему материалу;
- изложение нового материала;
- закрепление нового материала;
- задание на самостоятельную подготовку.

Форма составления план-конспекта произвольная, однако исходя из опыта проведения занятий необходимо отражать следующие вопросы:

- тема занятия и его цель;
- учебное время и место его проведения;
- материальное обеспечение;
- опрос по предыдущему материалу;
- вопросы, подлежащие изложению, и их содержание;
- выводы по вопросам и занятию в целом;
- закрепление материала;
- задание на самоподготовку.

Материал в плане подразделяется на три основные части: вступление, основная часть и заключение. Большая часть времени отводится на изучение нового материала. В ходе подготовки к проведению занятия необходимо особое внимание уделять подбору примеров, которые бы подтвердили высказанные мысли. Примеры, как правило, необходимо подбирать из жизни части или частей своего гарнизона.

Подготовка руководителя к **практическим занятиям** на объекте во многом отличается от подготовки руководителя занятия в классе. Руководителю нужно выбрать характерный объект для полного раскрытия особенностей боевой работы и изучить его в оперативно-тактическом отношении, разработать пожарно-тактический замысел для решения ПТЗ, составить план-конспект для проведения практического занятия по решению ПТЗ на объекте.

2. Методика проведения занятия по решению ПТЗ

2.1 Общие положения

Занятия по решению пожарно-тактических задач - это основная форма обучения личного состава подразделений противопожарной службы ведению действий по тушению пожаров на конкретных объектах.

При решении тактических задач осуществляется комплексное обучение отделений и караулов умелым и тактически грамотным действиям при тушении пожаров и спасанию людей и совершенствуется тактическая подготовка командиров отделений и начальников караулов по управлению отделениями и караулами в обстановке.

Главным принципом обучения личного состава при решении пожарно-тактических задач является: *«Учить подчиненных тому, что необходимо при ведении действий по тушению пожара, переходя от простого к сложному, от решения частных задач к решению их в комплексе».*

Основными задачами являются:

- научить личный состав пожарных частей ведению действий по тушению пожаров в различных условиях, формированию у него морально-волевых качеств и психологической устойчивости, необходимых при решении задач службы на пожаре;
- проверка готовности подразделений противопожарной службы и других сил и средств гарнизона, привлекаемых к тушению пожаров.

При проведении занятий могут быть поставлены следующие цели:

- тренировать РТП: в оценке обстановки пожара по внешним признакам, умению предвидеть ее изменения; проведению разведки; определению решающего направления действий на пожаре; выбору средств, способов и приемов тушения; действиям по организации встречи и расстановки сил и средств по повышенному номеру вызова до прибытия старшего начальника и управлению ими; рациональному использованию тактических возможностей подразделений;
- проверить (оценить) готовность гарнизонов и подразделений противопожарной службы к ведению действий на пожаре;
- отработать взаимодействие между подразделениями гарнизонов противопожарной службы, добровольными пожарными формированиями, аварийно-техническими и специальными службами города (объекта);
- подготовить начальствующий состав противопожарной службы и возглавляемые им подразделения к тушению пожаров в пожароопасных, важных, сложных по конструктивным и технологическим особенностям зданиях и сооружениях в различных условиях днем и ночью;
- совершенствовать тактическую выучку командиров отделений и начальников караулов в организации действий отделений и караулов, в управлении ими при тушении пожаров, а также знания и умения личного состава пожарных расчетов пожарных частей, необходимых

- при спасании людей и тушении пожаров, отработке вопросов техники безопасности;
- изучить тактические возможности новых видов пожарной техники и пожарно-технического вооружения, новые огнетушащие вещества, приемы и способы тушения пожаров;
  - воспитывать у начальствующего состава умение быстро ориентироваться в сложной и изменяющейся обстановке, принимать обоснованные решения, быстро доводить их до подчиненных и добиваться выполнения;
  - формировать у личного состава морально-волевые качества и психологическую устойчивость.

Развивать тактическое мышление рядового и начальствующего состава в соответствии с обязанностями каждого при тушении пожара на основе правильного применения всех требований Правил организации пожаротушения, сообразуясь с реальной обстановкой, научить тушить пожары не количеством техники, а умением - основная задача каждого занятия по тактической подготовке.

Ответственность за организацию и качество проведения занятий по решению пожарно-тактических задач дежурными караулами пожарных частей возлагается на начальников частей, отрядов и гарнизонов противопожарной службы, на дежурные службы пожаротушения и оперативные отделы ГУ «СП и АСР» ДЧС областей и городов.

Начальники пожарных частей несут личную ответственность за состояние тактической подготовки подчиненных.

Периодичность занятий по решению пожарно-тактических задач за исключением случаев, оговоренных Программой подготовки личного состава частей и гарнизонов противопожарной службы, устанавливает начальник ГУ «СП и АСР» ДЧС областей и городов.

2.2 Подготовка руководителя к занятиям

Качество занятий по решению пожарно-тактических задач в решающей степени зависит от подготовки к их проведению.

Подготовка к занятиям включает в себя: подготовку руководителя, подготовку личного состава, посредников и средств материально-технического обеспечения, определение мер безопасности.

Подготовка руководителя занятий включает: уяснение темы и учебной цели занятий; подбор и изучение руководств и пособий; выбор и изучение объекта занятий; определение необходимых средств материального обеспечения; разработка тактического замысла; составление плана-конспекта проведения занятий и доклад его на утверждение старшему начальнику; проведение инструктажа с начальниками караулов и командирами отделений; организация подготовки личного состава к занятию.

Уяснить тему — это значит раскрыть ее содержание, представить объем и сущность вопросов, вытекающих из темы. Уясняя цель, руководитель

занятий обязан отчетливо знать объем знаний, имеющихся у обучаемых по данной теме.

Учебная цель занятий определяется задачами тактической подготовки, содержанием темы, составом обучаемых, степенью их подготовленности и временем, отводимым на занятия.

При определении цели занятия руководитель может ставить следующие задачи занятия: ознакомить, показать, научить, тренировать и проверить.

«*Ознакомить и показать*» ставятся при отработке тем, планируемых впервые, а также при изучении объекта в оперативно-тактическом отношении; «*научить*»- когда у обучаемых необходимо выработать определенные навыки и умения; «*тренировать*»- когда требуется закрепить навыки и умения, полученные на предыдущих занятиях, при отработке оперативных планов и карточек пожаротушения, районных планов привлечения сил и средств; «*проверить*»- при проверке готовности дежурных караулов (пожарных расчетов) к ведению действий по тушению пожаров на объектах хозяйствования различного назначения, в сложных условиях, днем и ночью.

С учетом обстановки и степени подготовленности личного состава указанные цели могут объединяться. В этом случае задача будет решаться в комплексе.

После этого для дальнейшей подготовки необходимо подобрать руководства и пособия, изучить соответствующие статьи Правил организации тушения пожара, рекомендованную литературу, обзоры, описания пожаров, наставления и другие руководящие документы, проанализировать развитие пожаров, имевших место в аналогичных зданиях и сооружениях.

Важным в деятельности руководителя при подготовке практических занятий является выбор и изучение объекта занятий.

Выбор объекта следует осуществлять с учетом того, чтобы на нем воссоздать особенности условий для действий подразделений, привлекаемых на занятия по отрабатываемой теме.

При выборе объекта руководитель должен учитывать следующее: пожарную опасность производства, место возможного возникновения пожара; определение путей и скорости распространения огня; возможную зону задымления, возможность опасности для жизни людей, условия для взрыва установок, оборудования и обрушения конструкций, вскипания и выброса жидкостей из резервуаров, загазованность и другие явления, которые могут сопровождать пожар на данном объекте, необходимость защиты оборудования, сырья, готовой продукции и т. п. Оценивая это, руководитель обязан мысленно прогнозировать боевые действия подчиненных.

После выбора объекта руководитель должен согласовать с его руководством вопросы, относящиеся к срокам проведения занятия, привлечению числа пожарных подразделений и добровольных дружин, возможности осуществления действий по тушению пожара с максимальной

приближенностью к реальным условиям, и изучить его оперативно-тактические возможности. На объекте он должен определить:

- место пожара и его обстановку к моменту прибытия подразделений;
- возможность использования первичных и стационарных средств пожаротушения;
- источники противопожарного водоснабжения, которые могут и должны быть использованы руководителем тушения пожара;
- расстановку имеющихся сил и средств, необходимость вызова дополнительной помощи;
- перечень спасательных работ, работ по эвакуации и защите имущества от проливаемой воды;
- места и способы вскрытия и разборки конструкций;
- возможный ход дальнейшего развития пожара с учетом вводимых средств и при их отсутствии на том или ином направлении;
- меры по обеспечению техники безопасности;
- способы и средства имитации и т. д.

Наиболее ответственным этапом в подготовке руководителя к практическим занятиям является разработка тактического замысла занятий, который должен обеспечить на них создание сложной и поучительной обстановки, правильно отражать особенности развития пожара и содержание современного процесса его тушения.

Разработать тактический замысел- это значит: обосновать исходные данные, определить обстановку для действий обучаемых, произвести расчет сил и средств для тушения условного пожара, определить способы и приемы действий подразделений по тушению пожара и порядку их расстановки.

К исходным данным для разработки тактического замысла относятся: определение возможного места возникновения пожара, характера распространения огня, продолжительности свободного развития пожара, наличия людей и степени угрозы для их жизни, размеров пожара (площади и периметра), состава и количества привлекаемых сил и средств на занятия и т. д.

Обоснование места возможного возникновения пожара осуществляется, исходя из двух основных требований: реальной возможности возникновения пожара в данном месте объекта и создания наибольших трудностей для выполнения действий по тушению пожара подразделений в максимально усложненной обстановке.

Тактический замысел по содержанию может превышать тактические возможности подразделений и формирований, привлекаемых к занятию. В этом случае после полного использования всех сил, участвующих в решении пожарно-тактической задачи, руководитель может объявить вводную о «прибытии» дополнительных сил и средств противопожарной службы, а РТП продолжить решение задач, как это делается при решении задач в классе.

Тактический замысел должен обеспечить на занятиях создание сложной и поучительной обстановки, правильно отражать особенности развития пожара и содержание процесса его тушения.

Руководитель занятия определяет обстановку на условном пожаре к моменту прибытия подразделений противопожарной службы, к моменту введения сил и средств в действие и к моменту локализации и ликвидации пожара. Если для решения пожарно-тактической задачи привлекают силы в средства более одного караула, тогда определяют обстановку к прибытию этих сил и средств.

Расчет сил и средств осуществляется с учетом выбора наиболее рационального огнетушащего вещества и выполнения работ по спасанию, эвакуации, вскрытию и разборке конструкций.

На основе подготовительной работы руководитель приступает к составлению плана-конспекта.

Форма конспекта в зависимости от характера темы и учебных вопросов может быть различной. Основными требованиями, предъявляемыми к плану-конспекту на практические занятия, являются: краткость, ясность и реальность.

В первой части плана-конспекта, как правило, излагаются:

- тема занятия;
- учебная цель;
- время и место (объект) проведения занятия;
- метод проведения;
- состав подразделений и материально-техническое обеспечение;
- оперативно-тактическая характеристика объекта;
- тактический замысел и расчет сил и средств;
- план проведения занятия.

Во второй части плана-конспекта рассматривается содержание занятия и ход решения ПТЗ с нанесением обстановки пожара и расстановки сил и средств на схему.

Содержание занятия (т. е. вводные ожидаемые решения и действия руководителя тушения пожара по вводным) рекомендуется излагать по форме:

Оперативное время	Обстановка пожара, вводные	Ожидаемые действия, приказания и распоряжения руководителя тушения пожара	Методические указания
1	2	3	4

В графу 2 включают элементы обстановки и вводные, имеющие принципиальное значение в решении тактической задачи и направленные на развитие тактического мышления начальствующего состава.

Количество элементов обстановки пожара, вводных и характер их надо определять строго с учетом времени, отображая ими основные вопросы темы, т. е. в строгой последовательности намеченного хода решения задачи, например:

об обстановке пожара по внешним признакам; об обстановке на момент прибытия караула; полной обстановке пожара (2—3 вводные, объявленные по мере проведения разведки);

об изменении обстановки в ходе тушения пожара; о прибытии специальных служб города (объекта); о проведении спасательных работ и эвакуации имущества, в том числе с использованием звеньев ГДЗС; о локализации и ликвидации пожара.

Каждый элемент и каждая вводная формулируются четко, кратко, должны содержать в себе определенный замысел, по которому исполнитель может правильно ориентироваться в обстановке и принимать решение.

Не следует давать дополнительные вводные, которые раскрывают или содержат в себе готовые решения (куда распространяется огонь, чему он угрожает, какова площадь горения и т. п.).

Руководитель занятий обязательно должен сам проверить составленный им конспект, т. е. поставить себя в роли РТП (обучаемого) и решить все вводные по ходу занятия.

План-конспект подписывается руководителем занятия и утверждается вышестоящим начальником. К плану-конспекту прилагается схема расстановки сил и средств.

Качество занятий зависит от их материально-технического обеспечения. Руководитель занятия обязан обеспечить подготовку пожарной техники, средств имитации, решить вопросы обеспечения необходимыми средствами управления, индивидуальной защиты и т. п.

Содержание инструктажа начальников караула и командиров отделений, организация подготовки личного состава к занятию определяется в каждом конкретном случае, исходя из вида занятия, по решению ПТЗ (тренировочное, проверочное, показное).

2.3 Порядок и методика проведения занятия

Занятия по решению пожарно-тактических задач на объектах проводятся в следующей последовательности.

Если перед практическим занятием по данной теме с личным составом караула не проводились теоретические занятия в классе, то руководитель занятия в течение 15—20 минут методом беседы изучает общие особенности развития и тушения пожаров на данных объектах. Затем объявляет тревогу и вместе с караулом (отделением) выезжает на объект. Если практическому занятию предшествовало занятие в классе, то занятие начинается в установленное время с объявлением тревоги и караул выезжает к месту проведения занятия. По прибытию на объект в начале изучается оперативно-тактическая характеристика объекта (здания, сооружения) со всем личным составом караула (если на данном объекте занятия проводятся впервые), а затем решается пожарно-тактическая задача. Если личный состав караула знаком с оперативно-тактической характеристикой данного объекта, то руководитель занятия может сразу приступить к решению задачи, а после ее

решения изучает с личным составом изменения, происшедшие на объекте за последнее время.

Занятия при проверке готовности караула выполнять поставленные задачи по тушению пожара начинаются непосредственно с решения пожарно-тактической задачи. Сообщение о пожаре и вызов караула производятся применительно к реальным условиям, о чем заблаговременно предупреждаются только ЦОУСС и соответствующие должностные лица объекта.

Перед решением задачи руководитель занятия сам или с помощью заранее подготовленного лица имитирует обстановку условного пожара, а если невозможно это сделать, он готовит устную ее характеристику и приступает непосредственно к решению задачи. При всесторонней имитации обстановки пожара руководитель занятия поясняет РТП только то, что нельзя выразить средствами имитации (шум, запах, температурные изменения, цвет дыма, поведение конструкций и т. п.). Если имитацию обстановки пожара провести невозможно, то руководитель занятия доводит ее до РТП и всех участников занятия в устной форме четко, громко, кратко и только ту ее часть, которую, может видеть РТП, находясь на данном месте. Объявляемая обстановка руководителем занятия не должна раскрывать или содержать готовых решений для РТП.

Руководитель занятия в процессе его проведения должен тщательно следить за правильной организацией и качеством проведения разведки, правильной оценкой обстановки условного пожара и определением решающего направления действий личного состава по тушению пожара, наиболее целесообразным использованием сил и средств, четкостью и правильностью отдачи распоряжений, а также за организацией взаимодействия между отделениями, обслуживающим персоналом, ведомственными пожарными (подразделениями и добровольными формированиями, осуществлять глубокий и всесторонний анализ факторов, способствующих или препятствующих развитию пожара и действиям подразделений, требовать от личного состава точного выполнения требований Правил организации тушения пожара и Наставления по пожарно-строевой подготовке, правильных действий с пожарно-техническим вооружением.

Руководитель занятия обязан дать дополнительные вводные (усложнить обстановку пожара), если:

- решающий задачу принимает неправильное решение;
- для ликвидации пожара требуется привлечение дополнительных сил и средств, а РТП их не запросил;
- к окончанию развертывания на одном или нескольких направлениях распространение огня силы и средства будут отсутствовать, если их будет недостаточно или их работа малоэффективна (подача воды «по дыму», недостаточные диаметры sprays, отсутствие стволов-распылителей при тушении волокнистых веществ и т. п.).

Обстановка уточняется для того, чтобы показать РТП и личному составу последствия допущенных ошибок и нацелить их на принятие правильных решений для успешного тушения пожара.

Если РТП принял решение, выполнение которого ведет к грубым нарушениям техники безопасности и производственной санитарии, технологического процесса производства или другим опасным ситуациям, руководитель занятия обязан сразу же уточнить обстановку, которая нацелила бы его на принятие правильного решения. Если и после этого РТП не изменяет своего решения, руководитель занятия обязан прервать ход занятия, разъяснить ему ошибки, указать на правильное решение, а затем продолжить занятие.

В ходе занятия рекомендуется изменять обстановку условного пожара путем перемещения имитационных средств. С подачей стволов на позицию, например, необходимо снять часть флажков, имитирующих огонь на этом участке, или увеличить их количество в другом направлении распространения огня, где стволов еще нет, где они долго не вводились или неправильно выбрана позиция ствольщиков.

В зданиях и помещениях, где в условиях действительного пожара возможно значительное задымление, наличие едких и токсичных паров и газов, личный состав при решении задачи должен использовать средства индивидуальной защиты органов дыхания (СИЗОД), а при наличии радиоактивных и сильнодействующих ядовитых веществ — специальные средства защиты.

В период проведения занятия необходимо постоянно поддерживать связь с ЦОУСС (ПСЧ).

Если РТП провел полную разведку, правильно оценил обстановку и определил решающее направление, рационально использовал силы и средства, а личный состав работал быстро, слаженно и тактически грамотно, занятие заканчиваются.

По команде «отбой» личный состав должен быстро убрать пожарнотехническое вооружение и быть готовым к выезду на пожар. Быстрота и слаженность работы личного состава по приведению отделений в готовность к тушению пожара оценивается руководителем занятия, как элемент действий и учитывается при подведении итогов.

По окончании занятия проводится его разбор и выставляются оценки обучаемым, отделениям, караулам (подразделениям) в целом. На разборке присутствуют все участники занятия.

Руководитель занятия излагает сущность тактического замысла, задачи и цель занятия, после чего выступают командиры отделений, которые докладывают о своих действиях согласно полученным распоряжениям от РТП и складывающейся на «пожаре» обстановке, характеризуют работу личного состава отделений (знание своих обязанностей, знание технического вооружения и умение с ним работать, знание расположения и состояние водопроводов и др.).

Затем РТП докладывает о ходе выполнения поставленной задачи, положительных и отрицательных сторонах работы личного состава караула.

В заключение выступает руководитель занятия с обобщенными выводами. Он отмечает, как была выполнена поставленная задача, разъясняет допущенные ошибки, выделяет положительное в работе. Указывает конкретные мероприятия по устранению недостатков в тактической подготовке караула.

После общего подведения итогов занятия руководитель отдельно от всего личного состава детально разбирает действия командиров отделений в присутствии начальника караула и отдельно действия начальника караула. Указанные действия командиров можно разбирать и непосредственно в части.

3. Пожарно-тактическая подготовка начальствующего состава противопожарной службы

Успешная борьба с пожарами на объектах народного хозяйства связана с дальнейшим совершенствованием средств, способов, приемов тушения и организации управления пожарными подразделениями.

Начальствующий состав является организующим звеном подразделений противопожарной службы во всех вопросах оперативно-служебной деятельности. Он принимает решения по организации и тактике тушения пожаров, выступая в роли руководителя тушения пожара (РТП). Только высокая тактическая выучка позволит ему быстро и правильно определить решающее направление действий на пожаре, своевременно сосредоточить и ввести в действие необходимые силы и средства на этом направлении, что во многом определяет успех тушения пожара. Поэтому подготовка начальствующего состава, его специальные знания, методические навыки, искусство руководства действиями личного состава на пожаре играют существенную роль в успешном решении задач по борьбе с пожарами.

Одним из основных слагаемых успешного их выполнения является высокий уровень тактической подготовки начальствующего состава противопожарной службы.

В системе профессиональной, служебной подготовки тактическая подготовка начальствующего состава противопожарной службы занимает исключительно важное место.

Задачи тактической подготовки:

- формирование у начальствующего состава высоких морально-волевых и профессиональных качеств, психологической устойчивости, необходимых для успешного ведения работы на пожаре и выполнения задач службы;
- совершенствование существующих и разработка новых форм и методов профессиональной подготовки личного состава частей и гарнизонов противопожарной службы, организации пожаротушения

- в населенных пунктах и объектах хозяйствования;
- отработка существующих и разработка новых приемов и способов работы с пожарной техникой, оборудовани­ем и вооружением, освоение новых способов и средств тушения на объектах различного назначения, внедрение в практику пожаротушения новейших достижений науки и техники.

Тактическая подготовка начальствующего состава имеет целью подгото­вить профессионально грамотных специалистов, умеющих анализировать явления, протекающие при развитии и тушении пожара, правильно оценивать обстановку, складывающуюся на пожаре, предвидя возможные ее осложнения и последствия, правильно определять решающее направление по введению сил и средств на пожаре, научить принимать четкие и обоснованные решения по тушению пожаров, быстро и своевременно сосредоточивать силы и средства и вводить их на решающем направлении на пожаре, максимально используя их тактические возможности, умело управлять силами и средствами при ликвидации пожара, аварий и в иных особых условиях.

Основы тактической подготовки старшего и среднего начальствующего состава закладываются в высших и средних учебных заведениях, осуществляющих подготовку специалистов в области пожарной безопасности, и совершенствуются в процессе практической деятельности, на служебной подготовке, на курсах повышения квалификации, в школах оперативного мастерства, учебных сборах и семинарах. Эта подготовка основывается на богатом опыте, накопленном многими поколениями специалистов пожарного дела, а также на изучении характера и особенностей тушения пожаров на различных объектах хозяйствования.

3.1 Оперативно-тактическое изучение района выезда части

Успех тушения пожаров во многом зависит от знания начальствующим составом оперативно-тактических особенностей района выезда части, отдельных объектов, зданий и сооружений.

Оперативно-тактические особенности района выезда - это совокупность условий, которые могут способствовать или препятствовать возникновению, развитию и тушению пожара, а также определять его возможные масштабы и последствия.

Под районом выезда части подразумевается территория со всеми строениями и сооружениями, обслуживаемая пожарной частью в оперативном отношении.

Оперативно-тактическое изучение района выезда части, отдельных объектов, зданий и сооружений является одним из основных видов тактической подготовки и проводится с целью развития тактического мышления начальствующего состава на основе получения комплекса специальных знаний и навыков, обеспечивающих квалифицированное

руководство действиями по тушению возможных пожаров в конкретных условиях.

Оперативно-тактическое изучение района выезда включает в себя:

- изучение общих особенностей района выезда;
- изучение особенностей отдельных участков района выезда;
- изучение особенностей отдельных объектов, зданий и сооружений.

Занятия по оперативно-тактическому изучению района выезда (объектов) проводятся:

- с начальствующим составом пожарных частей (отрядов) — начальниками пожарных частей (отрядов) или их заместителями;
- с начальствующим составом, занимающимся вопросами пожаротушения в гарнизонах, — начальниками гарнизонов или их заместителями;
- с начальствующим составом ГУ «СП и АСР» ДЧС на наиболее важных, опасных в пожарном отношении объектах — лицами начальствующего состава, имеющими опыт тушения пожаров и знающих данный объект.

Изучение оперативно-тактических особенностей района выезда, отдельных участков, объектов, зданий и сооружений проводится самостоятельно или в составе группы начальствующего состава под контролем непосредственного начальника.

Оперативно-тактическое изучение объектов, зданий и сооружений, расположенных в гарнизоне, в том числе за пределами границ района выезда части по охране объекта, на которые предусмотрен повышенный номер вызова, организует начальник гарнизона или отряда противопожарной службы. На эти занятия привлекается весь начальствующий состав пожарных подразделений, который выезжает на тушение пожаров указанных объектов по повышенным номерам вызова.

При необходимости оперативно-тактическое изучение района выезда части проводится совместно с начальствующим составом пожарных формирований, объектовых пожарных частей.

Занятия по оперативно-тактическому изучению района выезда, отдельных его участков и объектов в частях, отрядах и гарнизонах противопожарной службы планируются планами-графиками профессиональной подготовки, годовым планом распределения времени по дисциплинам и месяцам обучения, тематическими планами служебной подготовки начальствующего состава и расписаниями занятий.

Групповые занятия могут проводиться полностью на местности или в классе с последующим уточнением необходимых вопросов на местности составом группы или самостоятельно.

Лица, отсутствующие на групповых занятиях, изучают район выезда части самостоятельно и сдают зачеты непосредственному начальнику.

Вновь прибывший в часть начальствующий состав в течение одного месяца обязан изучить:

- оперативно-тактические особенности района выезда части. (Начальствующий состав объектовых частей изучает пожарную опасность технологического процесса производства и оперативно-тактические особенности всех зданий и сооружений охраняемого объекта и противопожарное водоснабжение);
- тактико-технические данные пожарной техники, находящейся на вооружении части, и порядок ее использования при ликвидации пожара;
- руководящие документы, определяющие особенности, организации тушения пожаров в районе выезда части, на объекте (для объектовых частей), в гарнизоне.

Начальствующий состав после изучения оперативно-тактических особенностей района выезда обязан отдежурить во главе караула не менее трех дежурств совместно с начальником части или его заместителем.

После соответствующей подготовки начальствующий состав обязан сдать зачеты на право самостоятельного выезда на пожары во главе караула комиссии, состоящей из руководящего и оперативного состава гарнизона, назначенной приказом начальника ГУ «СП и АСР». В республиканских, областных центрах в состав комиссии включаются сотрудники дежурной службы пожаротушения.

На основании протокола комиссии допуск к самостоятельному выезду на пожары оформляется приказом по гарнизону.

Начальствующий состав, допущенный к самостоятельному выезду на пожары в качестве РТП, должен не реже одного раза в два года сдавать зачеты комиссии управления по знанию руководящих документов, пожарной техники, оперативно-тактических особенностей района выезда, наиболее важных и пожароопасных объектов, основных требований к организации пожаротушения, управлению силами и средствами на пожаре.

Порядок приема зачетов в гарнизонах противопожарной службы устанавливает начальник гарнизона.

Соответствие начальствующего состава занимаемой должности, показавшего на зачетах неудовлетворительные знания, определяет начальник ГУ «СП и АСР».

3.2 Изучение общих оперативно-тактических особенностей района выезда части

Изучение общих оперативно-тактических особенностей района выезда части проводится с целью приобретения начальствующим составом необходимых знаний о планировке и характере застройки района, транспортных магистралей, улиц и проездов, о расположении и пожарной опасности наиболее важных объектов, о системе и характеристике

противопожарного водоснабжения, определения кратчайших путей следования к месту вызова.

Основными источниками сведений для оперативно-тактического изучения района выезда являются: план (карта) района выезда, планы и карточки пожаротушения, другие документы и самостоятельная работа на местности.

Занятия по изучению оперативно-тактических особенностей района выезда части следует начинать с ознакомления начсостава с планом города, района, общими сведениями о районе выезда. Практическое изучение района выезда на местности рекомендуется производить по специально разработанным маршрутам.

Во время групповых занятий по изучению оперативно-тактических особенностей района выезда части руководитель занятий по заранее разработанному плану решает с начальствующим составом отдельные тактические задачи по организации тушения возможных пожаров, расстановке пожарных автомобилей на водоисточники, выбору целесообразных вариантов подачи расчетного количества воды при удаленных водоисточниках, а также по расчету сил и средств с использованием таблиц, графиков и экспонетров. Проверяет полученные знания об оперативно-тактических особенностях района, ставя вопросы о расположении отдельных объектов, целесообразных путей следования к ним, о характере водоснабжения отдельных участков района и объектов.

3.3 Изучение оперативно-тактических особенностей отдельных участков района выезда части

Для наиболее полного и глубокого изучения района выезда начальник части (отряда) выделяет отдельные характерные объекты, участки района выезда, имеющие недостаточное водоснабжение (плохие дороги, плотную сгораемую застройку, здания повышенной этажности и др.) и определяет очередность и время для изучения каждого из них.

Изучение оперативно-тактических возможностей отдельных объектов, участков района выезда проводится с целью детального ознакомления с характерными особенностями этих участков, выработки навыков по организации тушения возможных пожаров и работы тыла в конкретных условиях этого участка.

При изучении оперативно-тактических особенностей отдельных объектов, участков, как и при изучении общих оперативно-тактических особенностей района выезда части, руководитель занятий организует решение тактических задач по тушению возможных пожаров, расчету сил и средств для их ликвидации, перекачке воды и подвозу ее к месту пожара и др.

При необходимости изучение особенностей отдельных участков района выезда может заканчиваться вызовом подразделений для испытания водопроводных сетей на водоотдачу с помощью пожарных насосов.

3.4 Изучение оперативно-тактических особенностей отдельных объектов, зданий и сооружений в районе выезда части

Оперативно-тактическое изучение объектов, зданий и сооружений проводят с целью детального ознакомления с их особенностями, а также выработке практических навыков у начальствующего состава по вопросам организации и тактики тушения пожаров в конкретных условиях.

В первую очередь изучаются важные и пожароопасные объекты, на которые предусмотрен выезд по повышенным номерам вызова и составляются планы и карточки пожаротушения.

Занятия по оперативно-тактическому изучению объектов, как правило, проводят в составе группы в следующей последовательности:

- изучение общих данных о противопожарном состоянии объекта;
- изучение конструктивных и объемно-планировочных особенностей зданий и сооружений, пожарной опасности отдельных цехов и установок.

В ходе изучения объекта, здания или сооружения решаются отдельные тактические задачи и упражнения по тушению пожара без вызова пожарных подразделений.

Изучение общих данных об объектах может проводиться в классе перед выходом на объект или непосредственно на территории объекта. По схемам, картам или планам изучается расположение объекта и маршруты следования к нему, характер застройки, дороги, подъезды, расположение водоисточников. Рассматриваются такие вопросы, как наличие стационарных установок тушения, автоматических средств обнаружения и извещения о пожаре, пожарная опасность технологического процесса производства, характеристика жилья, полуфабрикатов, готовой продукции, наличие и характер средств связи, организация и состояние местной противопожарной службы, случаи пожаров на объекте, их особенности, характер развития и тушения, основные положения Правил организации тушения пожара и информации по вопросам тушения пожаров на подобных объектах.

Изучение территории и планировки объекта проводится на местности и включает рассмотрение следующих вопросов:

- внешние границы объекта; оперативно-тактические особенности прилегающих к объекту участков, улиц, рельефа местности;
- расположение выездов и въездов; возможности преодоления ограждений на случай прокладки рукавных линий и доставки к месту пожара пожарного оборудования;
- вид, характеристика, состояние и тактические возможности противопожарного водоснабжения на территории объекта, размещение пожарных гидрантов, водоемов и других источников водоснабжения, способы повышения давления в водопроводной сети и пополнения пожарных водоемов;

- целесообразные места установки пожарных автомобилей на водоисточники, пути и способы прокладки рукавных линий к зданиям (сооружениям, установкам), необходимость организации подачи воды в перекачку на случай пожара или подвоза ее автоцистернами;
- размещение и назначение отдельных зданий, сооружений, установок на территории объекта, их внешняя характеристика (высота, разрывы, наличие стационарных пожарных лестниц, состояние и вид кровли, наличие пустот и слуховых окон, фонарей и др.), наличие опасности распространения огня при пожаре с одного здания (сооружения, установки) на другое, способы защиты зданий, (сооружений установок) от огня;
- трассировка технологических коммуникаций, транспортирующих газ, нефтепродукты и другие пожаро- и взрывоопасные вещества, порядок их отключения при возникновении опасных ситуаций.

После изучения общих вопросов изучаются отдельные здания, сооружения, наиболее пожароопасные цехи и участки.

Изучение характеристики зданий, сооружений, установок необходимо проводить по поточности технологического процесса производства. Если отведенное по расписанию время не позволяет изучить в полном объеме объект, то он изучается по частям, на нескольких занятиях. При отсутствии такой необходимости групповым методом изучаются основные, наиболее характерные в оперативно-тактическом отношении здания, сооружения и установки.

При оперативно-тактическом изучении объекта, здания или сооружения руководитель занятий в плане-конспекте предусматривает решение тактических задач-эпизодов (без вызова сил и средств). При этом отрабатывает правильность оценки обстановки на пожаре по его внешним признакам, определение решающего направления действий подразделений на пожаре, определение потребного количества сил и средств для тушения, принятие решения на базовое развертывание (расстановка пожарных автомобилей, определение путей и приемов прокладки рукавных линий), организация участков и др.

При индивидуальном изучении сам изучающий должен мысленно представить обстановку на возможном пожаре, оценить ее и определить последовательность и содержание тактических действий, ставя себя в роль руководителя тушения пожара.

Задачи решают в следующей последовательности, руководитель на заранее намеченном участке объявляет начальствующему составу часть эпизода пожара. По объявленной обстановке участники занятия готовят решения на тушение пожара, после чего руководитель занятия заслушивает решения 2—3 человек, отмечает наиболее правильное решение и переходит к отработке других учебных вопросов.

В ходе решения тактических задач производятся ориентировочные расчеты потребного числа пожарных автомобилей для подачи воды в

перекачку или подвозом автоцистернами, времени работы пожарных автомобилей от водоемов; определяются возможные схемы радио- и проводной связи между руководителем тушения пожара, боевыми участками и тылом, количеством необходимых огнетушащих веществ и т. д.

Начальник отряда, части не реже одного раза в год принимает от начсостава части зачеты по знанию оперативно-тактических особенностей цехов и установок, планировавшихся для самостоятельного изучения на этот период.

Знание оперативно-тактических особенностей охраняемого объекта начальником части (отряда) и его заместителями проверяет представитель УЧС, ОЧС и ГУ «СП и АСР» ДЧС при очередном пожарно-техническом обследовании объекта и проверке деятельности части (отряда).

4. Групповые упражнения (деловые игры)

Групповые упражнения или деловые игры - наиболее активная форма тактической подготовки начальствующего состава противопожарной службы. Они позволяют привить обучаемым навыки управления силами и средствами, умение ориентироваться и действовать в условиях непрерывно меняющейся на пожаре обстановки.

Групповое упражнение как форма тактической подготовки является связующим звеном между теоретическими занятиями в системе служебной подготовки и практическими занятиями и характеризуется тем, что оно проводится в условиях моделирования конкретной оперативной обстановки.

Суть группового упражнения состоит в том, что начальствующий состав отрабатывает на занятиях обязанности и действия по организации тушения пожара согласно тактическому замыслу.

Выступая в роли одного из должностных лиц (РТП, НШ, НБУ и др.), начальствующий состав анализирует оперативную обстановку, принимает решения и докладывает свои действия, исходя из тактического замысла группового упражнения, теоретического расчета сил и средств на тушение и вводных, изложенных в материалах группового упражнения. Он дает необходимые распоряжения, приводит в действие имеющиеся в его распоряжении силы и средства.

В ходе занятия оперативная обстановка может изменяться путем моделирования новых обстоятельств на пожаре (подача новых вводных). В этом случае обучаемые вновь анализируют обстановку, производят соответствующие расчеты, принимают решения и отдают распоряжения.

Групповые упражнения проводятся, как правило, после самостоятельного изучения обучаемыми основных теоретических положений определенной темы. Они могут проводиться в классах тактической подготовки на картах, схемах, планах, макетах и на местности. Групповые упражнения в частях целесообразно совмещать с занятиями по изучению объектов в оперативно-тактическом отношении, т. е. проводить их после изу-

чения объекта. В зависимости от этого определяются особенности группового упражнения, а также соотношение непосредственной деятельности обучаемых в конкретной роли должностного лица и их действий по организации тушения пожара, ведению действия на пожаре, в оценке обстановки на пожаре, подготовке расчетов сил и средств, принятию решений и отдаче распоряжений, составлению оперативной документации и т. п.

Продолжительность групповых упражнений определяется объемом учебного материала по теме и может достигать 4-6 часов. На занятиях отрабатываются следующие вопросы теории и практики тушения пожаров:

- организация и ведение разведки пожара;
- оценка обстановки пожара и определение решающего направления боевых действий;
- принятие решений на боевые действия по тушению пожара;
- организация работы штаба, тыла и связи на пожаре;
- организация взаимодействия с инженерно-техническими работниками объекта, специальными службами; между подразделениями и боевыми участками;
- расчет сил и средств для тушения пожара.

Групповые упражнения проводятся:

а) в аппаратах ГУ «СП и АСР».

Возможны два варианта проведения занятий.

Первый вариант: на занятия привлекается только начальствующий состав аппарата, дежурной службы пожаротушения (ДСПТ) и центрального пункта пожарной связи .

Второй вариант: на занятия привлекается не только начальствующий состав аппарата, ДСПТ и, ЦОУСС, но и подразделений (в этом случае комплектуются смешанные игровые коллективы, руководителем занятий является начальник ГУ «СП и АСР» или его заместитель);

б) в отрядах и частях.

На занятия привлекается весь начальствующий состав отряда и частей. В отдельных случаях, по усмотрению начальника отряда, могут привлекаться диспетчера (радиотелефонисты).

Руководителем занятий является начальник отряда, части.

в) в гарнизонах противопожарной службы (кроме республиканского и областного центров). На занятия привлекается весь начальствующий состав гарнизона противопожарной службы, а также могут привлекаться диспетчера (радиотелефонисты) и командиры отделений.

Не реже одного раза в год на такие занятия следует привлекать начальников объектовых пожарных частей, ДПФ входящих в состав гарнизона, главных специалистов служб города и объектов (по согласованию).

Руководителем занятий является, как правило, начальник ГУ «СП и АСР».

Условием успешного проведения группового упражнения является предварительная разработка материалов, содержащих исходные данные, необходимые для подготовки обучаемых к занятию.

Исходными данными для разработки материалов упражнения являются приказы КЧС МВД РК, организационно-методические указания, программы, наставления, а также приказы и указания старших начальников.

Тематику и учебные цели групповых упражнений разрабатывает отдел службы и подготовки (начальник гарнизона, отряда, части), учитывая особенности охраняемого района и уровень подготовки начальствующего состава, который привлекается к занятиям.

Занятия планируются по мере необходимости в установленном порядке и организуются в часы, отведенные на служебную подготовку начальствующего состава.

4.1. Проведение группового упражнения

Основная задача руководителя при проведении группового упражнения заключается в том, чтобы, четко выполняя намеченный план, обеспечить активное и творческое участие обучаемых в отработке учебных вопросов и успешное достижение учебных целей.

Каждое групповое упражнение руководитель занятия начинает с проверки знаний у начальствующего состава положений Правил организации тушения пожара, указаний, инструкций, положений и других документов по теме занятий, путем постановки вопросов и получения ответов на них, проверка подготовленных проектов докладов (документов), расчетов и т. п. Этим самым руководитель сможет установить уровень подготовки обучаемых к занятиям. Пределы проверки готовности обучаемых к групповому упражнению должны быть обозначены в плане проведения занятий.

Проверив подготовку к занятию, руководитель делает замечания о ее качестве сразу или в общем разборе. Если обнаруживается, что обучаемый не подготовлен к занятиям, следует допустить его к участию в упражнении, но не вызывать для принятия решения по вводным.

При проведении занятий на местности не следует без особой надобности проверять знания вопросов теории. Целесообразнее это время использовать для практической работы.

Проекты документов, подготовленные обучаемыми, могут быть проверены накануне занятия.

Учебная группа разбивается на подгруппы, состоящие, как правило, из трех-пяти человек. После этого объявляется оперативное время для изучения обстановки, решения задачи, оформления полученных результатов. Объявляется или выдается вводная и обстановка, например, к прибытию первого РТП и дежурной службы пожаротушения. Оперативная группа оценивает действия РТП-1, дает и обосновывает свое решение по начальной обстановке, затем по течению оперативного времени, заданному в выписке

из расписания выезда, решает ПТЗ в динамике до локализации и ликвидации пожара.

При отработке вопроса руководитель занятия должен:

- объявить оперативное время, в которое предстоит действовать обучаемым;
- определить, в роли какого должностного лица будут действовать обучаемые;
- сообщить обучаемым место их нахождения, определить, какими средствами, наглядными пособиями они располагают;
- указать, что известно об оперативной обстановке, об объекте, районе выезда части, о действиях аппаратов и подразделений противопожарной службы;
- информировать о действиях сил и средств, участвующих в выполнении (решении) данной задачи;
- потребовать доклад о предстоящих действиях обучаемых в роли определенного должностного лица.

В зависимости от темы, содержания учебного вопроса и учебной цели объем сведений, сообщаемых обучаемым, может быть различным.

Руководитель занятия обязан заранее предусмотреть возможные варианты решения задачи и действий обучаемых по каждому вопросу.

Взаимоотношения руководителя занятия и обучаемых в ходе отработки учебного вопроса должны быть построены на точном соблюдении уставных правил, командирского такта и взаимного уважения.

Отработка учебного вопроса должна строиться не в форме беседы руководителя занятия с обучаемыми, а в форме заслушивания их Докладов, решений, распоряжений, расчетов. При контроле за ходом проведения занятия и анализе целесообразно показать, к каким вредным последствиям могло бы привести проведение в жизнь непродуманного и не соответствующего обстановке решения, и указать на наиболее целесообразные решения.

Решения по объявленному эпизоду могут докладываться устно или в письменном виде.

Руководитель занятия заслушивает не менее двух-трех ответов по объявленному эпизоду: Доклады обучаемых или их ответы на вопросы не рекомендуется прерывать. Надо выслушать их до конца и после этого предложить участникам занятия внести необходимые дополнения, поправки, уточнения или сделать это самому. Не следует навязывать своего решения, сковывать инициативу обучаемых заранее намеченным решением, необходимо отмечать инициативные и обоснованные решения и правильные действия обучаемых.

По каждому вопросу указывается наиболее правильное решение, и руководитель переходит к отработке следующих вопросов.

В ходе занятия руководитель не ограничивается только вводными об обстановке, которые были подготовлены заранее и включены в план занятия,

он может их дополнять новыми данными, способствующими более глубокому изучению учебных вопросов.

Возможны и иные варианты проведения этих занятий. Руководители ГУ «СП и АСР», а также командно-преподавательский состав учебных заведений и подразделений противопожарной службы, осуществляющих подготовку, переподготовку и повышение квалификации специалистов в области пожарной безопасности, обязаны постоянно совершенствовать формы и методы проведения деловых игр.

Одним из них является вариант, когда руководителем определяется конкретный объект и до начала игры начальствующий состав проводит его пожарно-техническое обследование.

4.2. Разбор группового упражнения

Заключительной частью группового упражнения является общий разбор занятия. Он может быть проведен сразу же после отработки учебных вопросов либо позднее, когда руководитель занятия к нему основательно подготовится.

В случае, когда все вводные были направлены на принятие обучаемыми решений и отдачу распоряжений на самом занятии, разбор группового упражнения целесообразно провести сразу же после отработки всех учебных вопросов.

Проведение общего разбора следует начать с того, что руководитель занятий повторяет название темы занятия и коротко очерчивает круг основных относящихся к ней теоретических положений, а также напоминает учебную цель занятия.

Далее целесообразно остановиться на рассмотрении основных неясных и недостаточно изученных вопросов, уделив особое внимание характерным недостаткам и ошибкам, допущенным обучаемыми.

В заключение разбора руководитель занятия делает вывод о степени усвоения обучаемыми содержания темы и достижения учебной цели, а также указывает вопросы, подлежащие дополнительному изучению.

В том случае, когда групповое упражнение завершается подготовкой какого-то отчетного документа, разбору группового упражнения должна предшествовать тщательная проверка этих документов.

Разборы большой продолжительности не приносят ожидаемых результатов. Поэтому не рекомендуется перегружать разбор рассмотрением второстепенных вопросов и деталей, так как при их обилии теряется главное.

К установленному заранее времени один из участников каждой группы записывает свои полученные данные в таблицу, заранее подготовленную руководителем на учебной классной доске. После этого руководитель занятия заслушивает решения, принятые в 3-4 подгруппах (РТП, НШ, НТ), каждого по своему вопросу и выполняемым обязанностям. Доклады обучаемых или их ответы на вопросы не рекомендуется прерывать. Необходимо их выслушать до конца и после этого предложить участникам занятия внести

дополнения, поправку, уточнения, после чего представляется эталонный вариант решения задачи, который сравнивается с решением в подгруппах. Разрешается задавать вопрос участникам занятий докладчику по своему решению. Не следует навязывать своего решения, сковывать инициативу обучаемых намеченным решением.

Неполное совпадение вариантов решения задачи игровыми коллективами с вариантом решения руководителя не означает то, что выбрано неверное решение. В ходе дискуссии может быть выяснено, что предлагаемый вариант приемлем.

Критикуя (отвергая) то или иное решение обучаемых, преподаватель должен доказать его неприемлемость, основываясь на теоретических положениях, излагаемых в учебных пособиях, требованиях нормативных актов и примерах из практики.

В связи с этим к анализу и оценке работы целесообразно подходить тщательно, всесторонне взвешивая всю работу. Очень важно при разборе отмечать оригинальные, смелые и инициативные решения, применение более целесообразных и иных приемов и способов тушения пожаров.

Руководитель занятия должен всегда помнить, что главным в проведении разбора является обоснованность доводов и суждений.

5. Стажировка начальствующего состава

Стажировка начальствующего состава является одной из форм совершенствования тактического мастерства, целью которой является:

- повышение уровня тактических знаний;
- приобретение и закрепление начальствующим составом практических навыков, необходимых для успешного тушения пожаров;
- отработка практических навыков принятия управленческих решений при тушении пожаров;
- более глубокое усвоение нормативных документов, регламентирующих организацию службы, пожаротушения и подготовки личного состава;
- изучение передового опыта организации службы, подготовки и работы на пожарах пожарных подразделений.

Стажировке подлежат:

- начальствующий состав, зачисленный в резерв кадров на выдвижение на должности сотрудников дежурной службы пожаротушения;
- вновь назначенные сотрудники ДСПТ в соответствующей должности;
- начальствующий состав, привлекаемый для подмены штатных сотрудников ДСПТ;
- начальники УЧС, ОЧС;

- руководящий состав отрядов (частей) противопожарной службы.

Организация стажировки возлагается на ГУ «СП и АСР» и проводится при ДСПТ и службах, выполняющих ее функции. Каждой оперативной группе (оперативному дежурному) могут придаваться 1-2 стажера одновременно.

Продолжительность и периодичность стажировки определяется начальником ГУ «СП и АСР» в зависимости от подготовленности начальствующего состава, подлежащего стажировке, но не реже 1 раза в 5 лет в течение 15 суток.

ГУ «СП и АСР» разрабатывает перспективные планы стажировки на 5 лет. На каждый год составляется график очередности стажировки начальствующего состава с указанием конкретных ее руководителей.

Руководителями стажировки назначаются, как правило, штатные сотрудники ДСПТ и наиболее опытные и подготовленные сотрудники аппарата ГУ «СП и АСР».

Лица, организующие стажировку, обязаны:

- определить и назначить руководителя стажировки (наставника);
- проводить собеседование со стажером по изучаемым вопросам и организовать необходимые консультации;
- контролировать работу руководителей стажировки (наставников) и стажеров;
- утверждать отзыв по итогам стажировки.

Руководитель стажировки (наставник) обязан:

- разработать и утвердить план-задание на стажировку и направить стажеру за 30 дней до ее начала;
- совместно со стажером разработать индивидуальный план стажировки и представить его на утверждение начальнику службы, отдела, подразделения;
- ознакомить стажера с его функциональными обязанностями, организацией работы службы, отдела, подразделения и другими вопросами, изложенными в индивидуальном плане стажировки;
- осуществлять контроль за ходом выполнения плана стажировки, оказывать стажеру необходимую и практическую помощь;
- подготавливать отзыв о работе стажера.

В план-задании указывается, с чем должен ознакомиться стажер, что изучить, что практически отработать и что иметь при себе (оперативный план пожаротушения, анализ действий пожарных подразделений, откорректированный план (расписание) привлечения сил и средств, для тушения пожаров в городе (районе) и др.).

Лица, проходящие стажировку, обязаны:

- до выезда на стажировку самостоятельно готовиться по всем вопросам, изложенным в план-задании;
- выполнять в установленные сроки предусмотренные этим планом задания;

- принимать участие в проводимых по месту стажировки служебных и оперативных совещаниях и занятиях по служебной и профессиональной подготовке;
- вести учет проделанной работы;
- составлять отчет по стажировке;
- по прибытии на стажировку пройти собеседование по знанию руководящих документов, регламентирующих организацию службы, тушение пожаров, подготовку личного состава и техники безопасности, представить на рассмотрение разработанные им документы и совместно с руководителем составить индивидуальный план стажировки в соответствии с программой и целью стажировки.

В индивидуальном плане указываются все вопросы, которые стажер должен отработать в процессе стажировки:

- участие в руководстве тушением пожаров и ликвидации последствий аварий и стихийных бедствий;
- разработка и осуществление инженерно-технических мероприятий, направленных на успешное тушение пожаров;
- проверка службы и подготовки в пожарных подразделениях и оказание им необходимой помощи;
- организация и проведение мероприятий по совершенствованию подготовки личного состава и вопросов техники безопасности;
- разработка, корректировка и практическая отработка оперативной документации;
- ознакомление и изучение вопросов дисциплины, соцсоревнования, техники безопасности, организации тушения пожаров службы и подготовки;
- подготовка и проведение тактических занятий и учений;
- изучение и обобщение передового опыта работы подразделений в области организации службы, тушения пожаров и профессиональной подготовки личного состава.

Стажирующийся выезжает на пожары и под руководством опытных оперативных работников выполняет обязанности РТП, НШ, НТ, НБУ.

По результатам стажировки проводится зачет, выставляется оценка и пишется отзыв. Результаты стажировки учитываются при очередной служебной аттестации.

6. Школа повышения оперативного мастерства начальствующего состава

Школа повышения оперативного мастерства является одной из организационных форм обучения начальствующего состава аппаратов и подразделений противопожарной службы. Она создается приказом начальника ГУ «СП и АСР» в целях совершенствования профессионального

мастерства, углубления специальных знаний и приобретения практических навыков в организации тушения пожаров лицами среднего и старшего начальствующего состава ГУ «СП и АСР» выступающими в роли руководителя тушения пожара. Школа является постоянно действующей.

6.1 Основные задачи

Основными задачами школы повышения оперативного мастерства (в дальнейшем - школа) являются:

- совершенствование профессиональных знаний работников противопожарной службы, развитие у них умения творчески использовать передовой опыт и научные достижения;
- повышение у начальствующего состава штабной культуры, уровня теоретических знаний и практических навыков в составлении и разработке оперативно-служебной документации и их применению в практической работе;
- совершенствование практических навыков начальствующего состава по управлению силами и средствами на пожаре;
- обучение начальствующего состава умению быстро производить выбор и расчет сил и средств, необходимых для тушения пожаров, и расстановке их с использованием эффективных схем боевого развертывания;
- совершенствование навыков у начальствующего состава в организации обучения и воспитания подчиненных;
- повышение служебного мастерства работников по линии их специализации.

6.2 Организация учебной работы

Определяется состав учебных групп и объявляется приказом начальника ГУ «СП и АСР» (рекомендуется в приказе по организации служебной подготовки).

Занятия проводятся в гарнизонных классах тактической подготовки, на базе учебных подразделений или на объектах (учебных, хозяйствования), как правило, в рамках часов, предусмотренных на занятия по служебной подготовке.

Тематика занятий определяется особенностями и условиями работы гарнизонов противопожарной службы, а также с учетом задач, вытекающих из требований приказов и указаний, результатов анализа оперативно-служебной деятельности, уровня подготовленности сотрудников и их интересов по специализации.

Тематические планы и расписания занятий разрабатываются и утверждаются ГУ «СП и АСР» и заблаговременно доводятся начальником школы до руководителей занятий и слушателей. В порядке контроля и

оказания методической помощи они могут обсуждаться на оперативном совещании при начальнике ГУ «СП и АСР».

Основной формой обучения начальствующего состава должны быть практические занятия (решение ПТЗ, учения, разбор характерных пожаров и т. п.). Формы и методы проведения занятий определяются, исходя из того, чтобы на них была возможность проявить слушателям инициативу, внести предложения, в порядке дискуссии высказать мнения и взгляды на проблемные вопросы и характерные недостатки и ошибки, допускаемые при решении оперативно-служебных задач и тушении пожаров.

Для проведения занятий в школе привлекаются наиболее подготовленные работники аппаратов ГУ «СП и АСР», подразделений противопожарной службы, командно-преподавательский состав учебных заведений КЧС МВД РК и учебных подразделений ГУ «СП и АСР», специалисты научных учреждений и народного хозяйства.

Каждый слушатель в течение учебного года обязан составить реферат или выполнить индивидуальное задание по одной из тем программы, разработать в полном объеме не менее одного оперативного плана пожаротушения или выполнить другое учебное задание. По выполненной работе дается заключение в форме рецензии или с обучаемым проводится собеседование.

Рефераты, материалы учений и другие документы, разработанные слушателями, хранятся у начальника школы или в подразделениях, если они используются в практической работе.

Учет занятий ведется в учебном журнале по служебной подготовке начальствующего состава гарнизона (аппарата, подразделения).

В конце учебного года со слушателями школы рекомендуется проводить групповое упражнение (деловую игру) в соответствии с требованиями раздела 5 настоящих Указаний.

Начальник школы является внештатным и утверждается приказом начальника ГУ «СП и АСР».

После прохождения всего курса обучения квалификационная комиссия по заранее разработанным билетам (вопросам) принимает от обучаемых зачеты. Результаты выводов комиссии могут служить основанием на допуск к испытаниям на повышение (подтверждение) классной квалификации, для зачисления в резерв на выдвижение, для поощрения за успехи в службе и подготовке.

Примечание: Планирующие и иные документы школы хранятся в установленном порядке в течение трех лет.

7. Пожарно-тактические и командно-штабные учения

7.1 Общие положения по проведению пожарно-тактических учений

Учения являются высшей формой тактической подготовки начальствующего состава противопожарной службы и важнейшим средством достижения высокого уровня боевой готовности. Они проводятся на конкретных объектах народного хозяйства или населенных пунктах в условиях и темпе, наиболее приближенных к реальной обстановке на пожаре. На учения привлекаются силы и средства более одного караула, специальные службы (водопроводная, энергетическая, газоаварийная, газоспасательная и др.), а также приспособленная для целей пожаротушения или другая техника народного хозяйства (водовозки, подъемники, бульдозеры и т. п.). На учениях создается оперативный штаб на пожаре, широко используются имитационные средства, однако условности должны сводиться до минимума.

Продолжительность тактических учений может быть различной. Они проводятся днем и ночью.

Основным методом обучения на тактическом учении является практическая отработка начальствующим и рядовым составом всех вопросов организации и тактики тушения пожара на конкретном объекте. В необходимых случаях руководитель учения сочетает практику с показом и устным изложением.

На учениях совершенствуется тактическое мышление и навыки начальствующего состава по руководству действиям пожарных подразделений при исполнении ими обязанностей различных должностных лиц на пожаре (РТП, НШ, НТ, НБУ), отрабатываются вопросы работы оперативного штаба, тыла и связи на пожаре, взаимодействие пожарных подразделений с инженерно-техническими работниками объекта и специальными службами, а также приемы и способы тушения пожаров, наиболее полно совершенствуется физическая подготовка и морально-волевые качества личного состава, их способность стойко переносить тяготы и лишения. При проведении тактических учений необходимо обращать внимание на тактическую грамотность проведения разведки, определения решающего направления боевых действий на пожаре, организации спасания людей и эвакуации имущества; работы оперативного штаба (тыла) на пожаре; тушения пожара в специфических и усложненных условиях; использования тактических возможностей пожарных подразделений, взаимодействия сил и средств противопожарной службы со специальными службами противопожарной службы города (объекта); на правильность оценки обстановки пожара; на своевременность вызова на пожар подразделений и техники, необходимых при тушении пожара; на соблюдение личным составом правил техники безопасности.

По целевому назначению тактические учения подразделяются на виды: **тренировочные, проверочные, показательные, комплексные и опытные.**

Тренировочные учения проводятся с целью тренировки начальствующего состава и подразделений противопожарной службы действиям по ликвидации пожаров и аварий в сложных условиях. Этот вид учения является основным в общей системе тактической подготовки начальствующего состава.

Проверочные учения проводятся с целью определения уровня подготовки начальствующего состава по руководству тушением пожаров, а также для определения степени готовности как отдельных подразделений, так и гарнизона противопожарной службы в целом к ведению действий при тушении пожаров. Их периодичность устанавливается начальником ГУ «СП и АСР» (начальником гарнизона).

Показные учения проводятся с целью показа новых приемов и способов организации работы по управлению подразделениями при тушении пожаров, способов и новых приемов тушения, новой техники, огнетушащих веществ и т. д. в количестве, определяемом начальником ГУ «СП и АСР», но не менее двух раз в году (по одному учению в зимний и летний периоды обучения).

Разновидностью показных учений являются **опытные учения**, которые проводятся с целью исследования, испытания (проверки) новых видов пожарной техники, огнетушащих веществ, приемов и способов тушения.

Они проводятся на полигонах, конкретных объектах (как правило, на выселенных домах, других зданиях, списанных с баланса), на различных установках (резервуарах), объектах народного хозяйства по договоренности с соответствующими руководителями. На таких учениях наиболее полно воссоздается обстановка, максимально приближенная к реальной.

Подготовка к таким учениям требует особого подхода, заранее согласовываются все действия привлекаемых сил и средств, определяются ответственные. Место и время проведения учений согласовываются с местными советскими органами.

Комплексные учения объединяют задачи, решаемые при проведении тренировочных, проверочных и показных учений. Кроме того, они проводятся с целью комплексной оценки уровня противопожарной устойчивости объектов народного хозяйства.

К подготовке и проведению опытных, показных и комплексных учений привлекается начальствующий состав гарнизона, который анализирует положительные стороны и недостатки по направлениям деятельности служб, разрабатывает и докладывает руководителю учений мероприятия по устранению отмеченных недостатков. По усмотрению руководителя учений они также могут выполнять другие обязанности.

На показные и комплексные учения привлекается весь начальствующий состав гарнизона, свободный от несения службы.

Тактические учения проводятся руководителями аппаратов и подразделений противопожарной службы, начальниками гарнизонов противопожарной службы или их заместителями, работниками оперативного отдела, дежурными службами пожаротушения, оперативными дежурными, а также лицами, которым поручена проверка оперативно-служебной деятельности гарнизона противопожарной службы.

Периодичность проведения пожарно-тактических учений определена в Программе подготовки личного состава частей и гарнизонов противопожарной службы и в данном разделе настоящих Указаний.

Проведение тактических учений предусматривается планами-графиками боевой подготовки и планами работы гарнизонов противопожарной службы.

Тактические учения в сельской местности, как правило, проводятся во время проверок противопожарного состояния объектов колхозов, совхозов, строек и промышленных предприятий.

Время и место проведения тактических учений заранее согласовываются с руководителями объектов и при необходимости с местными партийными и советскими органами.

О времени и месте проведения тактических учений в городах ставят в известность местные партийные и советские органы.

Вызов сил и средств на тактические учения производят в соответствии с расписанием выездов или планом привлечения сил и средств для тушения пожаров.

7.2 Подготовка тактических учений

Каждому тактическому учению предшествует тщательная подготовка руководителя учения, который обязан:

- определить тему и цель учения;
- подобрать объект;
- изучить его оперативно-тактические особенности;
- согласовать дату и время его проведения с администрацией объекта;
- проанализировать развитие и организацию тушения пожаров на аналогичных объектах;
- разработать тактический замысел и порядок имитации с учетом возможной обстановки условного пожара;
- определить возможную обстановку пожара ко времени его обнаружения, прибытия первого пожарного подразделения и старшего оперативного начальника, к моменту локализации и ликвидации пожара;
- установить время проведения и продолжительность учения, определить силы и средства, привлекаемые на учение.

На основе предварительной подготовки руководитель учения разрабатывает план-конспект, который состоит из общей части и методической разработки.

В содержание общей части входит тема и учебная цель занятия, время и дата проведения учения, наименование объекта и его адрес, краткая оперативно-тактическая характеристика объекта, привлекаемые силы и средства, средства имитации, фамилии помощников руководителя учения (посредники, имитаторы), перечень учебной и специальной литературы.

Методическая разработка включает в себя:

обоснование тактического замысла, подтвержденного расчетом сил и средств на тушение условного пожара;

элементы обстановки на определенный момент времени согласно тактическому замыслу учения (на момент обнаружения пожара, прибытия

первого подразделения, старшего оперативного начальника и последующих подразделений, локализации и ликвидации пожара). Данную часть разработки целесообразно составлять по форме:

Оперативное время	Обстановка пожара	Ожидаемые действия, приказание и распоряжения РТП, НШ, НТ, НБУ, НС, ответственного за ТБ	Методические указания
1	2	3	4

Графическую часть рекомендуется готовить в виде плаката (на стандартном форматном листе) для использования его при инструктаже посредников, имитаторов, а также при подведении итогов учения.

План-конспект подписывается руководителем учения, согласовывается с руководителем объекта, при необходимости с местными партийными, советскими органами и представляется старшему начальнику на утверждение.

Разработав план-конспект, руководитель учения организует подготовку посредников и имитаторов.

Посредников назначают для оказания помощи руководителю в подготовке и проведении учения и подбирают из лиц начальствующего состава, имеющих опыт тушения пожаров. Количество посредников определяет руководитель учения с учетом местных особенностей, сложности тактического замысла, привлекаемых на учение сил и средств.

При подготовке посредников руководитель учения должен: организовать с ними оперативно-тактическое изучение объекта, где будут проводиться учения, распределить их по участкам работы (посредники при РТП, НШ, НТ, НБУ, НС, ответственного за ТБ) и определить обязанности;

ознакомить их с тактическим замыслом и возможными вариантами его решения, выдать им выписки из плана-конспекта, наметить порядок объявления обстановки, дать указания о порядке применения средств имитации для изменения обстановки условного пожара;

обратить внимание посредников на соблюдение правил техники безопасности во время учения. **Посредник обязан:**

изучить цели учения, тактический замысел и ожидаемые решения начальствующего состава по создаваемой обстановке;

в соответствии с порядком, установленным руководителем учения, имитировать обстановку в ходе учения, во время и в положенном месте объявить вводные;

принять меры к предупреждению ошибок в действиях начальствующего и рядового состава, которые могут повлечь за собой несчастные случаи, аварии, нарушения технологического процесса или установленного режима на объекте;

вести необходимые записи по времени, характеризующие действия начальствующего состава на закрепленных участках.

Обстановку пожара на учении можно имитировать следующими условными обозначениями:

очаг пожара — красными флажками; незначительное задымление — синими флажками; сильное задымление, места выделения вредных газов и паров {работать без изолирующих противогазов нельзя} — желтыми флажками,

Для более полного воспроизведения признаков пожара целесообразно использовать дымовые шашки, световые приборы (проекторные фонари, прожектора, т. п.), фонограммы записей, характерных для факторов пожара. Для отработки приемов и способов эвакуации людей используются манекены и имитаторы.

Применять для имитации средства, которые могут вызвать пожар или порчу помещений и оборудования, запрещается.

Имитацию пожара проводят руководитель учения, посредники и специально подготовленные лица.

Имитация пожара на учении должна быть активной и подвижной и изменяться в ходе учения в соответствии с замыслом руководителя и действиями пожарных частей на участках работы.

7.3. Проведение учений

В намеченный день и час руководитель, посредники и имитаторы выезжают на объект проведения учения, сверяют время по часам руководителя, имитируют первоначальную обстановку с помощью обслуживающего персонала объекта, местных пожарных формирований до прибытия первого подразделения.

Первая вводная должна быть поставлена перед представителем администрации объекта, членом ДПД, работником охраны и т. д. По этой вводной включаются в работу администрация, объектовая пожарная охрана, сообщается в пожарную охрану, организуется встреча первых подразделений противопожарной службы.

Старший начальник первого прибывшего подразделения, получив информацию об обстановке, оценивает ее и принимает решение. Информация об обстановке может поступать от работников объекта, а также и руководителя учения. Дальнейшая обстановка в ходе всего учения будет создаваться посредниками на участках выполнения работ (РТП, НШ, НТ, НБУ, НС, ответственного за ТБ) согласно разработанному тактическому замыслу.

Посредники, зная общий тактический замысел учения, ставят вводные перед начальствующим составом, исполняющим обязанности РТП, НШ, НТ, НБУ, НС, ответственным за ТБ.

Начальствующий состав при необходимости может выявлять и уточнять у посредников отдельные положения об обстановке. Посредники не должны

допускать таких уточнений, которые бы явились подсказкой для принятия решений (раскрытием замысла руководителя учения).

При наличии хорошо имитированной обстановки на участках посредники могут не ставить вводные, а спрашивать у начсостава, с какой обстановкой они встретились, уточняя отдельные положения об обстановке.

Руководитель учения в начальный период развертывания сил и средств, привлекаемых на учение, находится вместе с РТП, а далее после организации штаба, боевых участков и включения в работу всех посредников может находиться на любом участке.

Руководитель учения и посредники, ведут краткую запись принятых решений, распоряжений и приказаний, отдаваемых при проведении учения, используя для этого магнитофоны и другие средства, а также осуществляют контроль за ходом выполнения принятых решений и действиями личного состава подразделений противопожарной службы.

Эти записи обобщаются и используются руководителем учения и посредниками при разборе учения.

Неправильные действия РТП и других исполнителей в ходе учения, влекущие за собой нарушения правил техники безопасности, установленного режима на объекте, во избежание аварий и несчастных случаев с людьми должны быть немедленно исправлены руководителем учения или посредниками.

Руководитель учения, получая информацию от посредников о действиях подразделений, следит за выполнением намеченного плана учения и при необходимости вносит отдельные изменения в тактический замысел, не меняя его в целом.

В ходе учения начальствующий состав обязан пользоваться оперативной документацией (планы пожаротушения, справочники водоисточников и т. п.), производить необходимые расчеты по определению сил и средств, организовывать взаимодействие с водопроводной, медицинской, энергетической и другими службами города (объекта), вызванными на учение, ставить перед ними соответствующие вводные.

Учение считается законченным, когда все вопросы в полном объеме отработаны. Время окончания учения определяется его руководителем, по распоряжению которого подается сигнал «отбой».

При проведении показных учений рекомендуется выделять специальное лицо из начальствующего состава, которое ведет пояснения о действиях подразделений, принятых решениях руководителей учений, РТП и др.

Информатор должен быть хорошо знаком с замыслом и целями учения, уметь правильно использовать в своих пояснениях получаемую от руководителей учений информацию о ходе решения целей и задач учения.

7.4 Подведение итогов учения

Подведение итогов является завершающей частью тактического учения. Итоги подводит руководитель учения.

Подготовка к разбору должна начинаться уже при разработке замысла учения. Руководитель учения подбирает необходимые статьи из уставов, положения приказов и директивных указаний, примеры тушения пожаров на подобных объектах. Далее намечается план разбора учения.

Итоги учения с начальствующим составом, принимавшим участие в нем, подводятся непосредственно на объекте, а с личным составом, как правило, — в подразделениях.

Разбор учения проводится в следующей последовательности:

- руководитель напоминает цели и задачи учения, коротко раскрывает содержание тактического замысла;
- представитель объекта докладывает о действиях обслуживающего персонала объекта в ходе учения;
- первый РТП докладывает об обстановке к моменту прибытия на пожар, принятых решениях и ходе выполнения поставленных задач, отмечает положительные стороны в работе личного состава и недостатки;
- действия первого РТП уточняет посредник при нем, который также дает им свою оценку;
- по решению руководителя докладывают последующие РТП или только посредники при них, НШ, НТ, НБУ, НС, ответственный за ТБ и посредники при них, а также выступают другие лица начсостава, участвовавшие в учении, с имеющимися замечаниями и предложениями. Руководитель учения может при необходимости спросить объяснение у любого лица, присутствующего, на разборе.

Руководитель учения дает оценку работы всех участников учения, делает общие выводы о работе начальствующего состава и подразделений противопожарной службы, дает указания по улучшению работы и устранению недостатков, выявленных в ходе учения, а также проведение разбора учения с личным составом.

Начальники гарнизонов, частей и караулов, участвующие в учении, на основе выводов руководителя при подведении итогов и своих личных наблюдений при возвращении в часть подводят итоги боевых действий личного состава подразделений.

Основное отличие проверочного учения от тренировочного заключается в том, что о дате проведения учения, объекте, тактическом замысле никто из начсостава гарнизона не должен знать.

Методика проведения учения аналогична рассмотренной, а в подготовке к учениям имеются некоторые особенности, связанные с целью проведения (уменьшенное количество посредников, инструктаж их проведения на объекте в день проведения учения).

В день и час проведения учения руководитель и посредники прибывают на объект и объявляют первую вводную представителю администрации объекта, охраны, рабочему и т. п.

Проведению показательного учения предшествует тщательная подготовка участников учения (проведение штабной тренировки, деловой игры). Такие

учения проводятся в соответствии с разработанной программой в зависимости от поставленной цели.

Если учение не достигло поставленной цели, руководители подразделений не обеспечили решения поставленных задач, то в этом случае проводятся повторные учения с задействованием этих же подразделений на данном или другом объекте.

Список используемой литературы

1. Правила организации тушения пожаров, Приказ МВД Республики Казахстан №446 от 26.06.2017 г.
2. Булкаиров А.Б., Баймаганбетов Р.С., Аманкешұлы Д. «Пожарная тактика» часть 1. Кокшетау 2012 г.
3. Булкаиров А.Б., Баймаганбетов Р.С., Аманкешұлы Д. «Пожарная тактика» часть 2. Кокшетау 2012 г.
4. Справочник руководителя тушения пожара. Астана 2012 г.
5. Программа тактико-специальной подготовки, повышения квалификации и переподготовки рядового и начальствующего состава органов государственной противопожарной службы Комитета по чрезвычайным ситуациям Министерства внутренних дел Республики Казахстан. Приказ № 120 от 22.05.2015 года.
6. Терехнев В.В., Терехнев А.В., Подгрушный А.В., Грачев В.А. «Тактическая подготовка должностных лиц органов управления силами и средствами на пожаре» М. 2004г.

